Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной ... 21-нээ гарана. | № 93 (18416) | 1990 оной апрелиин 21, суббото | Сэн 3 мүн.

...Ленинэй түрэһөөр 120 жэлэй ойдо

...ЛЕНИН. 1920 он.

...сургаал бодолнуудта мүнөөдэр хандаха гээшэ Ленинэй һургаал заабаринуудта бу... бэшэ, харин Ленинтэй хамта урагшаа дабшаха ябадал мүн. Нэгэ талаһаа, Ленинэй ...бодолые бодото байдалда бусааха тухай хэлэгдэнэ, юундэб гэбэл, үнгэрһэн жэл... ...гээнь миил соносхогдодог байһан. Нүгөө талаһаа, манай обществын ажабайда... ...ленинэй үйлэ хэрэгүүдые гүнзэгыгөөр шэнжэлхэ, теориин талаар шэнэ сэгнэлтэнүү... ...болон тобшололнуудые хэхэ, хубилган шэнэдхэлгын политикые бэелүүлхын тула ...баримтатай заабаринуудые үгэхэ хэрэгтэй.

(...«В. И. Ленинэй түрэһөөр 120 жэлэй ойдо» гэһэн КПСС-эй ЦК-гай тогтоолһоо).

ЛЕНИНЭЙ ЗААБАРЯАР...

Пропагандистаар 1953 онһоо хүдэлнэб. Совет Армида сэрэгшэ ябахадаа, түрүүшынгээ хэшээл үнгэргөө һэм. Тэрэ гэһээр хэдэн зуугаадые үнгэргөө аабзаб. Эндэ тоо бэшэ, харин удхань шухала. Тэрэ табяад онуудташье, мүн мүнөөшье Ленинэй зохёолнуудаар элдэб хөөрэлдөөнүүдые эмхидхэгшэб. Хэзээдэшье Ленин багшын зохёолнуудаар хүнүүдэй һонирхол буураагүй гэжэ түрүүн тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Сэрэгшэ ябахадаа, зохёолнуудыень үшөөл түнэгыгөөр ойлгодоггүй байгаа хаб гэжэ хожомынь нэгэтэ һанаа һэм. Сагнай ондоо байгаа ха юм даа. Одоол мүнөө зохёолнуудайнь үг үнгиие, удха шанарые гүйсэдөөр тайлбарилха сэнэгтэй болонхойб.

Ленин хадаа агуу ехэ, тиихэ мүртөө эгээл юрын, гүн сэсэн, даруу номгон, халуун зүрхэтэй хүн гээшэ. Ажалша арадуудай эрхэ сүлөөтэй, зол жаргалтай ажаһуухын тулада Маркс болон Энгельсэй зохёоһон үзэл бодолые саашадань хүгжөөжэ, Агуу ехэ социалис революци мандуулаа һэн гэжэ мэдэнэбди. Тиин шэнэ байгуулалта— социализмые барихын тулада юу хэхэ ёһотойбибди гэһэн захяа заабаринуудые бэшээ бэлэй. Эдэ захяа заабаринуудайнь 30 гаран онуудта бүдүүлигээр хазагайруулагдаһаниинь харамтай. Гэбэшье мүнөө арад зомнай эрдэм номтой, болбосорол ехэтэй болоһон тула манай хүгжэлтын түүхэдэ ушарһан эдэ үзэгдэлнүүдые гол түлэб зүбөөр ойлгоно гэжэ һанагшаб. Тиимэһээ багша Ленинэй заабаряар бидэ мүнөө ажабайдалаа элдэб дутагдалнуудһаа арюудхан һайжаруулна гээшэбди.

Хэр зэргээр мүнөө хүдэлжэ байһанаа би өөрынгөө заводой жэшээ дээрэшье харуулжа шадахаб. Жэшээлхэдэ, манай коллектив өөһэдынгөө ветерануудта ямар анхарал хандуулнаб гэжэ хэлэһүүб. Манай заводто наһаараа хүдэлөөд, зуун түхэригһөө доошо пенси дээрэ гараһан хүнүүд үсөөн бэшэ. Заводой захиргаан, партком болон профком хамтаараа хэлсэжэ, 100 түхэригһөө доошо пенси абадаг хүнүүдэй байрынгаа түлөө түлбэриинь хахадые завод түлэхэ болоо. Тэрэшэлэн иимэ байдалтай ветерануудта түлбэригүйгөөр түлеэ залһа асардаг болонхойбди. Харин СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын боложо байхада, заводто 15—20 жэлэй туршада хүдэлһэн эрэшүүл болон эхэнэрнүүдэй пенсиие 100 түхэриг болотор дээшэлүүлээ. Энэ мүнгэн гүрэнһөө абтаагүй. Завод өөһэдынгөө материальна урмашуулгын фондһоо мүнгэ гаргажа, пенсиинь нэмээгээ.

Би 1942 онһоо заводто хүдэлнэб. Үнгэрһэн табяад жэл соо ехэ хубилалтануудай боложо байһые мэдэрдэгби. Тэрэ үедэ мянга хүрэхэгүй хүдэлмэришэд хүдэлжэ, жэл соогоо гурбан миллион дүрбэлжэн метр шэл үйлэдбэрилдэг байгаа. Мүнөө предприятиимнай хүсэ шадал хэдэн дахин ургахаһаа гадна ажалша коллективнайшье урган бэхижээ, өөһэдын һайн һайхан ёһо заншалнуудтай болоо. Эндэ ородууд, буряадууд, татаарнууд, еврейнүүд, украинецүүд болон бусад үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэд эбтэйгээр ажаллана. Ленинэй захиһан ёһотой хани барисаан, аха дүү ёһоной хандалгые эндэл обёоржо боломоор. Хамтын нэгэ ажалтай, нэгэ тосхондо ажаһуудаг байгаад, манай хүдэлмэришэд, мүн инженерно-техническэшье хүдэлмэрилэгшэд юугээ буляалдахаб даа? Иимэ түбшэн, томоотой байдалаараа би омогорхогшоб.

Гэхэ зуура иимэ зохид байдал ганса ажалһаа эхилдэггүй гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Заводоймнай партийна организациин эдэбхитэйгээр ябуулһан ойлгууламжын хүдэлмэриин үрэ дүн гэхэ байнаб.

Минии хэлэһэн эдэ үгэнүүдые, мүн саашадаа дурдагдаха һанамжануудыем зүбөөр ойлгохынтнай тулада өөр тухайгаа тобшохоноор хөөрэһүүб. 18 жэлэй туршада райсоведэй депутат байхадаа, арба гаран жэл соонь депутадуудай бүлэгые толгойлоо һэм. Тиимэһээ з о н о й ажабайдалые һайн мэдэхэб гэжэ һананаб. Арбаад жэлэй туршада заводойнгоо пропагандистнуудай методсоведэй хүдэлмэри хүтэлбэрилээб. Заводтоо мүнөөшье пропагандистаар хүдэлһөөрби.

Жэшээлхэдэ, Коммунис партиие муушалһан һанамжа тухай. Һүүлэй жэлнүүдтэ орон доторнай з о н о й һуудал байдалай элдэбын бэрхэшээл түбэгтэ ороходонь, үнэхөөрөөшье улад зон Коммунис партиие, тэрэнэй ЦК-е, ошожо ерэхэдээ, Лениниие муушалжа эхилээ. Тиимэ муу үгэ гаргадаг зон үсөөн. Минии ажаглахада, ажал хэхэ дурагүй, гансал бэлэн юумэн дээрэ байха дуратай, обществодоо туһагүй хүнүүд тиимэ үгэ хүүр гаргана ха.

1985 ондо манай Коммунис парти хубилган шэнэдхэлгэ соносхожо, урда жэлнүүдтэ гаргаһан алдуу эндүүнүүдээ өөрөө сэхэ руунь мэдэрээд, тон дэмбэрэлтэй хэрэг эхилһэн байна. Эшэжэ гайхажа байнгүй алдуугаа сэхэ мэдэрхын тула эрэлхэг зориг хэрэгтэй. Манай парти тиимэ зоригтой гэжэ һананаб.

Мүнөө бидэ Ленинэй зохёолнуудта дахинаа бусажа, хуушарһан бодомжолгоёо шэнэлжэ байнабди. Ажахы шэнээр эрхилхэшье аргануудые зохёолнууд сорһоонь олоно бшуубди. Тиимэһээ зохёолнуудайнь удха шанар хуушараа гэһэн һанамжые буруушаанаб. Юундэб гэхэдэ, экономическа болон политическэ зохёолнуудынь холые хараһан, бодото ажабайдалда үндэһэлһэн, ажалшан хүнэй аша туһада зорюулагдаһан байна бшуу. Үшөө тиихэдэ Ленинэй нэрэ хэдэн зуун миллион хүнүүдэй зүрхэ сэдьхэл соо бата һуури эзэлэнхэй. Имагтал бүхы хүнүүд эрхэ сүлөө, жаргалтай һайханаар ажаһууха зэргэтэй гээд өөрынгөө ажабайдалаар, захяа заабаринуудаараа батадхаа ха юм. Эдэ бүгэдэ мүнөө түрэһөөр 120 жэлэйнь ойн үдэрэй тэмдэглэгдэжэ байхада, илангаяа элеэр мэдэрэгдэнэ.

Е. БОЖЕДОМОВ,
шэлэй заводой пропагандист, «Знание» бүлгэмэй лектор.

ЛЕНИНСКЭ УНШАЛГАНУУД

ЛЕНИНГРАД. (ТАСС). В. И. Ленинэй түрэһөөр 120 жэлэй ойдо зорюулагдаһан ленинскэ заншалта уншалганууд апрелиин 19-дэ Смольнын түүхэтэ актова зал соо болобо. КПСС-эй Ленинградска областной болон городской комитедүүдэй нэгэдэхи секретарь Б. В. Гидаспов тэрэниие нээгээ. Түүхын эрдэмэй доктор В. И. Старцев «Ленин ба мүнөө үе саг» гэһэн элидхэл хэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, партиин Центральна Комитедэй секретарь В. А. Медведев уншалгада хабаадаһан байгаа.

СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сесси

СОЦИАЛЬНА ҮНЭН ЗҮБ БАЙДАЛАЙ ТҮЛӨӨ

Манай парламентын Союзай Соведэй ба Национальностьнуудай Соведэй апрелиин 19-нэй хамтын заседани дээрэ депутадууд «СССР-тэ эрхэтэдые пенсеэр хангаха тухай» СССР-эй Хуулиин проектые хоёрдохи уншалгаар зүбшэн хэлсэбэ.

Үнгэрэгшэ жэлэй һүүл багта Верховно Соведэй түрүүшын уншалгаар һайшаажа, хэблэлдэ толилуулһан энэ документ оронойманай предприятинуудай, эмхи зургаануудай болон организацинуудай ажалша коллективүүдтэ үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа. Хахад миллионһоо дээшэ дурадхалнууд, ажаглалтанууд оруулагдаа. Эдэ бүгэдэ парламентын комитедүүдтэ, комиссинуудта, правительствада, ВЦСПС-тэ наринаар шэнжэлэгдээ. Хоёрдохи уншалгаар зүбшэн хэлсэгдэжэ байһан проект энэ асари ехэ хүдэлмэриин дүнгүүдые элирхэйлэн харуулна.

Пенсеэр хангалгые налог тохолготой нягтаар холбохо шухала гэжэ үглөөнэй заседаниие хүтэлһэн СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ **А. И. Лукьянов** тэмдэглээ. Хэрбээ эрхэтэдһээ, предприятинуудһаа, эмхинүүдһээ налог абаха асуудалнуудые шиидхэжэ шадаагүй һаа, пенси түлэхэ юумэмнай олдохогүй байна гэжэ тэрэ хэлээ.

Ажалай, сэнгүүдэй ба социальна политикын асуудалнуудай талаар СССР-эй Верховно Соведэй Союзай Соведэй комиссиин түрүүлэгшэ **Н. Н. Гриценко** элидхэл хэбэ. Комиссиин болон комитедүүдэй һанамжануудай ёһоор, Хуулиин проект социальна һалбариин нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ тухай СССР-эй Арадай депутадуудай съезднүүдэй захяа заабаринуудта тааралдана гэжэ тэрэ тэмдэглээ. Хуулиин проектые заһаха үедэ тэрэнэй 75 статьяда элдэб түхэлэй пенсинүүдые абаха эрхэтэй хүнүүдэй материальна талаарнь хангалгын хэмжээе дээшэлүүлгэдэ шэглүүлэгдэһэн горитой нэмэлтэнүүд, хубилалтанууд абтаһан байгаа.

Ажалай ба социальна асуудалнуудай талаар СССР-эй гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ **В. И. Щербаков** — правительствын үмэнэһөө, ВЦСПС-эй секретарь **Г. Ф. Сухорученкова** профсоюзуудай үмэнэһөө энэ Хуулиин проектдэ оруулагдаһан хубилалтануудые тайлбарилба.

Депутадууд **Н. И. Гуцкалов, А. Я. Неумывакин, А. А. Павлий, Э. А. Памфилова** болон бусад элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаба.

Шүүмжэлхы ажаглалтануудые, хэхэһээ гадна, үгэ хэлэгшэд Хуулиин проектые дэмжэһэн байгаа. Энэ хуулиие хэдэн жэлэй туршада удаа дараалан хүсэндэнь оруулха тухай проект соо хараалагдаһан болзорнуудые зариман буруушааба. Дайнай инвалидуудта Хуулиин дүримые болзорһоонь урид — Илалтын 45 жэлэй ой болотор хүсэндэнь оруулха гэһэн дурадхал соностобо.

Арад зоной аша туһада

Федерациин Соведэй болон СССР-эй Президентын Соведэй хамтын заседани СССР-эй Президент М. С. Горбачевой түрүүлэлгэ доро апрелиин 18-да Кремль соо боложо, оронойнгоо экономико гуримшуулагдаһан сүлөөтэ дэлгүүрэй ажахын хараа шэглэлдэ гаргаха арга боломжонуудые, харгы замуудые зүбшэн хэлсэһэн байгаа.

Н. И. Дементей, К. М. Махкамов, В. В. Бакатин, Е. М. Примаков, И. А. Каримов, Э. А. Шеварднадзе, В. С. Шевченко, Н. И. Рыжков, А. М. Масалиев, В. И. Воротников, В. А. Крючков, Г. Г. Гумбаридзе, Ч. Т. Айтматов, С. С. Шаталин, А. Н. Яковлев, В. Г. Распутин, А. И. Лукьянов, С. А. Ситарян, Г. И. Ревенко, Г. А. Арбатов, Ю. Д. Маслюков, И. Д. Лаптев гэгшэд заседани дээрэ үгэ хэлээ.

Зүбшэн хэлсэлгын дүнгүүдые **М. С. Горбачев** согсолбо:

— Хани халуун үгэ буляалдаата хөөрэлдөөн сэдьхэл ханаана. Эдэ бүгэдэ орон доторхи байдалые зүбөөр сэгнэхэ, экономико хубилгалгын харгы замуудые тодорхойлхо, хүдэлмэриин хараа түсэбүүдые тодоор табиха арга олгобо гэжэ һананаб.

Манай хүгжэлтын үндэһэн шухала асуудалые зүбшэн хэлсэжэ байнабди гэжэ эндэ хэлэһэн хүнүүдэй һанал бодолые гүйсэд дэмжэнэб. Октябрьһаа хойшо эгээл асари ехэ хубилалта боложо байна гэжэ эндэ хэлэгдэнэ. Обществын социально-экономическа хүгжэлтын, совет хүнүүдэй ажабайдалые һайжаруулхын аша туһада энээниие бэелүүлнэбди. Энэ үе хүн зоной байдалда сэхэ хабаатай байна. Тиимэһээ гуримшуулагдаһан сүлөөтэ дэлгүүртэ орохо гол бодомжо наринаар зохёогдожо, тодорхой программа болгогдохо ёһотой.

Мүнөөнэй экономическа байдалые хубилгажа шадаха гээшэ гүбди?— гэжэ өөһэдһөө асууха ёһотойбди. Һууридаа тогтошоод байха бэшэ харин шууд сэхэ экономическа реформо бэелүүлэн, урагшаа дабшаха байһамнай элитэ.

Гуримшуулагдаһан сүлөөтэ дэлгүүрэй ажахыда орохо гэһэн манай гол бодомжо һунган шэлэһэн замдамнай, энэрхы ёһото, демократическа социализм тээшэ хүдэлөөндэ тааралдана.

Экономическа реформо хурдадхахые түсэблэхэдөө, манай обществын бодото байдалые хараада абаха ёһотойбди. Хэрбээ олон миллион хүнүүдэй тэрэниие дэмжээд байгаа һаань, эдэ бүгэдын тэдэнэй аша туһада харюусаа һаань, хубилалтануудай программа бэелүүлэгдэхэ аргатай.

Манай гүрэнэй федеративна байгуулалтые, экономикодо, социальна һалбарида нютагай гүнзэгы ехэ илгаануудые хараада абаха шухала. Ажабайдалай Хүн зоной ажабайдалай хэмжээн болон тэдэнэй аша туһада тааралдадаггүй гээшэ.

Экономическа реформо гүнзэгырүүлгын программа зохёоходоо тэрэниие бэелүүлхэ хараа түсэбүүдые табиха зэргэтэйбди. Энээнэй тула газарай реформо бэелүүлхэ, кадрнуудые һурган бэлдэхэ, общество соохи байдалые, боложо байһан хубилалтануудые хараада абаха хэрэгтэй.

(ТАСС).

Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сесси тухай

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

...АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Со... ...нэгэдэхи сесси апрелиин 20-до хүдэлмэриеэ үргэлжэ... ...байна. Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ **С. Н. Булдаев** ...заседани нээгээд, Буряадай АССР-эй Верховно Со... ...саг үргэлжын комиссинуудые байгуулга ба бүридхэн ...тухай асуудал зүбшэн хэлсэхые дурадхаба.

...депутат **С. П. Гаврилов** бодожо, Верховно Соведэй ...байрын-коммунальна ажахын талаар саг үргэлжын үшөө ...комисси бии болгохо хэрэгтэй гэжэ хэлэбэ. Байрын ...бариха, ашаглаха, капитальнаар заһабарилха гэхэ ...асуудалнууд мүнөө дээрээ эгээн шухала асуудалнуудай ...боложо гэжэ хэлэхэ зуураа, энээниие гэршэлһэн олон ...баримтануудые дурдаба. Тэрэнэй удаа арадай депутат ...Зильберман үгэ хэлэхэдээ, барилгын шанар һайжаруул... ...бүхы асуудалнууд гүйсэд шиидхэгдэхэ гэжэ тэмдэг... ...байна. Арадай депутадуудай олонхиин дуугаар иимэ ...комисси байгуулхагүй гэһэн шиидхэбэри абтаба.

...депутат **В. В. Устинов** зарим комиссинуудые нэгэ... ...хэрэгтэй гэһэн һанамжа хэлэбэ.

...депутат **И. Т. Павлов** удаань бодожо, республикын ...Соведэй, мүн Министрнүүдэй Соведэй аппарадай ...хүдэлмэрилэгшэдэй тоое тодорхойлхо ба тогтонижоруулха ...арадай депутадуудһаа бүридэһэн тусхай комисси бии ...тухай дурадхал оруулба. Энэ дурадхалыень үгэ хэ... ...дэмжэбэшье, тиимэ тусхай комисси байгуулха хэрэг... ...шиидхэбэри дуугаа үгэжэ баталба.

...Республикын Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинуу... ...байгуулха тухай асуудалаар арадай депутадууд **В. Р. Сок... А. П. Шапиро, В. К. Кукшинов, М. Х. Рагимов, Д. Ц. ..., О. В. Хомутов, Н. П. Быков, В. Д. Климов, Ю. В. ..., М. Д. Ангархаев, М. Г. Долгаршинных** болон бу... ...һанамжаа хэлэһэн байна.

...үргэлжын комиссинуудай түрүүлэгшэнэр гол ажалһаа ...гаргадэһэн байха гү, али үгы гү гэһэн асуудал тушаа ни... ...арсалдаата хөөрэлдөөн болобо. Энэ асуудал зүбшэн ...эцэстэй удаа арадай депутадуудай олонхиин дуугаар Вер... ...Соведэй саг үргэлжын 12 комиссиин түрүүлэгшэнэр ...ажалһаа сүлөөлэгдэһэн байха ёһотой гэһэн шиидхэбэри ...

...Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ С. Н. ...саг үргэлжын комиссинуудай түрүүлэгшэнэрээр һун... ...Эмхидхэлэй комитедэй дурадхаһан кандидатурануу... ...нэрэнүүдые уншажа үгэбэ. Кандидатурануудые зүбшэ... ...һүүлээр нюусаар дуугаа үгэлгын бюллетеньдэ оруулхэ ...комисси шиидхэбэ.

...үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр һунгагдахаар дурад... ...арадай депутат бүхэн өөрынгөө ажалай намтар тухай ...үгэхэ, депутадуудай асуудалнуудта харюусаха гэ... һэн гурим түрүүлэн тогтоогдоһон байгаа юм. Тиимэһээ тус гуримые эдэ тушаалнуудта дэбжүүлэгдэгшэд бултадаа баримталба.

Саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр һунгагдаха арадай депутадууд тухай олон һанамжа, дурадхалнууд хэлэгдэбэ. Верховно Соведэй Экологиин, Байгал нуурай оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха, байгаалиин баялигуудые гамтай зүбөөр ашаглаха талаар комиссиин түрүүлэгшын тушаалда дурадхагдаһан арадай депутадууд Н. М. Белохолодов Ю. Ф. Ефремов хоёрой кандидатура зүбшэн хэлсэлгэдэ арадай депутадууд **Н. П. Быков, К. П. Альцман, А. И. Касьянов, В. А. Иванов, А. П. Шапиро** болон бусад хойно хойноһоо бодожо, энэ гү, али тэрэ кандидатурань таараха гэһэн ондо ондоо һанамжануудые хэлэһэн байна. Энэньшье ойлгосотой. Юундэб гэхэдэ, тус саг үргэлжын комисси манай республикын ажабайдалда тон ехэ удха шанартай асуудалнуудые шиидхэхэ ёһотой юм. Үгэ хэлэһэн арадай депутадуудай һанал бодолнуудые нюусаар дуугаа үгэлгэ шиидхэбэ: арадай депутат Ю. Ф. Ефремов олоной дуугаар тус саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр һунгагдаба.

Республикын Верховно Соведэй Барилгын, архитектурын, гэр байрын-коммунальна ажахын талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр гурбан хүн — Улаан-Үдэдэ баригдажа байһан хоёрдохи ТЭЦ-эй директор С. А. Мельников, прибор бүтээлгын нэгэдэлэй генеральна директорэй орлогшо Н. И. Быков, Улаан-Үдын городской Соведэй гэр байрын ажахын управлениин начальник С. П. Гаврилов — дурадхагдаһан байгаа. Эдэ кандидатуранууд тухай арадай депутадууд **В. С. Соктоев, А. И. Касьянов, Д. Б. Бальжинимаев, П. Г. Зильберман, М. Е. Очиржапов, Л. Д. Түрбянов** өөһэд өөһэдынгөө һанамжануудые хэлээ. Арадай депутадуудай нюусаар дуугаа үгэлгын дүнгүүдээр арадай депутат **Н. И. Быков** тус комиссиин түрүүлэгшээр һунгагдаба.

Саг үргэлжын бусад комиссинуудай түрүүлэгшэнэрые һунгалга мүн иимэрхүүгээр, кандидатурануудые бүхы талаһаань зүбшэн хэлсэлгын оршон байдалда үнгэрбэ.

Республикын Верховно Соведэй бусад саг үргэлжын комиссинуудай түрүүлэгшэнэрээр һунгагдаа гэбэл:

Республикын Верховно Соведэй Агропромышленна комплексын, эдеэ хоолой талаар комиссиин түрүүлэгшээр — арадай депутат **Ю. И. Алексеев;**

Промышленностиин, транспортын, хэлхээ холбооной, энергетикын, ажалай эмхидхэлэй талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр — арадай депутат **Н. А. Астапенко;**

Эрдэмэй, арадай эрдэм һуралсалай, соёлой ба спортын, хүмүүжүүлгын, залуушуулай хэрэгүүдэй талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр — арадай депутат **С. В. Калмыков;**

Соведүүдэй хүдэлмэриин талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр — арадай депутат **Н. П. Быков;**

Хүн зоной элүүр энхые, эхэнэрнүүдэй ажал ба ажаһуудалые, эхэнүүд ба үхибүүдые, гэр бүлэ, ветерануудые ба инвалидуудые хамгаалгын, нигүүлэсхы ажал ябуулгын талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр — арадай депутат **В. С. Борисов;**

Верховно Соведэй саг үргэлжын зарим комиссинуудай түрүүлэгшэнэрэй тушаалда элдэб шалтагаанаар нэгэ-нэгэ хүн дэбжүүлэгдэһэн байба. Тиимэһээ комиссинуудай түрүүлэгшэнэр нэмэл гуримаар дуугаа үгэлгөөр һунгагдаба.

Түсэблэлгын, бюджедэй-мүнгэн һангай ажал ябуулгын, сэнгүүдые нарижуулгын, экономическа реформо бэелүүлгын ба ажалай нөөсэнүүдэй талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр — арадай депутат **И. Т. Павлов,**

Хуули ёһын, хуули гаргалгын ба гурим сахилгын саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр — арадай депутат **Г. К. Языков,**

Арадай үргэн хэрэглэмжын эд бараанай, худалдаа наймаанай, нийтын эдеэ хоолой, хүн зоной ажаһуудалай болон бусад хангалгын талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр — арадай депутат **М. Х. Харанутов,**

Нацинууд хоорондын харилсаануудые хүгжөөлгын ба нарижуулан һайжаруулгын талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшээр — арадай депутат **Д. Т. Цыремпилов** һунгагдаба.

Верховно Соведэй сесси Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй бүридэл баталха тухай удаадахи асуудал зүбшэн хэлсэбэ. Буряадай АССР-эй Конституциин ёһоор, республикын Верховно Соведэй Президиумэй бүридэлдэ Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ, тэрэнэй хоёр орлогшонор, мүн арадай арбан хоёр депутат Президиумэй бүридэлдэ оруулагдаха ёһотой. Ушар тиимэһээ Верховно Соведэй Түрүүлэгшэһээ, тэрэнэй хоёр орлогшонорһоо, Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинуудай арбан хоёр түрүүлэгшэнэрһээ бүридэһэн Президиум байгуулха гэһэн шиидхэбэри сесси баталан абаба.

Сессиин зүбшэхэ зүйлдэ Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Старейшинэнүүдэй соведые байгуулха тухай асуудал оруулагдаһан байгаа. Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй арадай депутадууд Старейшинэнүүдэй совет саашадаа Депутадуудай бүлэгүүдэй совет гэжэ нэрлэгдэхэ гэһэн шиидхэбэри баталан абаба. Тус совет районуудай депутадуудай бүлэгүүдэй түрүүлэгшэнэрһээ бүридэһэн байха ёһотой гэжэ сесси тогтообо.

Энээгээр Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиин түрүүшын заседани хүдэлмэриеэ дүүргээ. Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй арбан хоёрдохи зарлалай нэгэдэхи сессиин ээлжээтэ заседани байгша оной майн 3-да үнгэргэхэ гэжэ хараалагдаба.

ВЛКСМ-эй XXI СЪЕЗД ХҮДЭЛМЭРЕЭ ДҮҮРГЭБЭ

МОСКВА. (ТАСС). ВЛКСМ-эй XXI съезд Москвада хүдэлмэрээ дүүргэбэ. Һүүлшын үдэрэй заседани дээрэ эмхидхэлэй асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэжэ, һунгалта үнгэргэгдэһэн байгаа.

Зургаан кандидадай дундаһаа Владимир Зюкин ВЛКСМ-эй ЦК-гай нэгэдэхи секретаряар һунгагдаба. Тэрэ 36 наһатай, КПСС-эй гэшүүн, инженер-механик мэргэжэлтэй. 1978 онһоо нийтын хүдэлмэридэ хабаадана. 1989 онһоо ВЛКСМ-эй ЦК-гай секретариин тушаалда хүдэлһэн.

Валерий Парфенов ВЛКСМ-эй Центральна хиналтын органой (ЦКО) түрүүлэгшээр һунгагдаа. Тэрэ 35 наһатай, КПСС-эй гэшүүн, инженер-механик мэргэжэлтэй. 1978 онһоо нийтын хүдэлмэридэ хабаадана, ЦКО-гой түрүүлэгшээр һунгагдатараа, тэрэ Латвиин ЛКСМ-эй ЦК-гай хоёрдохи секретариин тушаал эзэлһэн байгаа.

Съезд деклараци, программна зорилгонуудые, шэнэ Устав болон хэдэн тогтоолнуудые баталан абаба.

ТАСС-ай МЭДЭЭСЭЛ

Литвагай ССР-тэ тохёолдоһон байдалһаа уламжалан, СССР-эй Президент М. С. Горбачев болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. И. Рыжков иимэ эрхэ байдалда республикатай экономическа харилсаануудай түхэл шэнжые заабол хубилгаха баатай болоһон тухай бэшэгүүд байгша оной апрелиин 13-да Литвагай ССР-эй Верховно Соведтэ, Министрнүүдэй Соведтэ эльгээхэ баатай болоо һэн. Литвагай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ К. Прунскене апрелиин 16-да телеграмма эльгээхэдээ, бэшэг соо хэлэгдэһэн дурадхалнуудай нэгэндэньшье бүтэмжэтэй һайн харюу үгэбэгүй.

Литвагай эрхэтэдые хашаха, ССР Союзай зөөридэ, мүн Бүгэдэ нийтын сэрэгэй уялгата албан тухай СССР-эй Хуулиин хүсэндөө байлгые болюулха асуудалнуудта хабаатай хуули буса ябуулгануудые болюулха талаар Литвагай ССР-эй хүтэлбэриин хэмжээнүүдые абаагүй байһые хараада абажа, нефть эльгээлгые болюулха тухай, мүн ажаһуудалай ба коммунальна эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангахын тула шухала хэмжээндэ хүрэтэр байгаалиин газые республикада үгэлгые хороохо тухай заабари үгтөө.

СССР-эй Президентын, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын бэшэгүүд соо табигдаһан асуудалнуудта тодорхой харюу үгэхыень СССР-эй правительство хүлеэнэ. Юундэб гэхэдэ, эдэ бүгэдэ совет хүнүүдэй эрхэнүүдтэ, аша туһада сэхэ хабаатай байна.

БАЯРАЙ СУГЛААН

Үсэгэлдэр Буряадай оперо болон баледэй театрай байшан соо В. И. Ленинэй түрэһөөр 120 жэлэй ойн баярта зорюулагдаһан баярай суглаан болобо. Партиин, дайнай ба ажалай ветерανууд, ажалай түрүүшүүл, партийна, совет хүдэлмэриин эдэбхитэд тус суглаанда хабаадалсаа.

В. И. Ленинэй түрэһөөр 120 жэлэй ойн баярта зорюулжа, КПСС-эй Буряадай обкомой хоёрдохи секретарь К. А. ...шеев элидхэл хээ.

Суглаанай һүүлээр Буряадай искусствын уран ... һайндэрэй концерт харуулһан байна.

В. И. Ленинэй түрэһөөр 120 жэлэй ойдо

«ЛЕНИН БА МҮНӨӨНЭЙ ҮЕ САГ»

Хубилган шэнэдхэлгын эхилһэнһээ хойшо айхабтар ехэ хубилалтанууд манай обществодо болоко байна. Шүүмжэлэл, зоной ондо ондоогоор бодомжололго, һанамжалга хадаа шэнэ сагай нэгэ шэнжэ болоко. Энээнһээ уламжалхада, анхан сагһаа зоной ойрошье хүрэдэггүй, нангин гэгдэдэг зүйлнүүд мүнөө шанга шүүмжэлэлгэдэ орохоһоо гадна эрид буруушаагдана. Тэрэ тоодо Коммунис парти, тэрэнэй баримталдаг марксизм-ленинизмын суртал һургаал В. И. Ленинэй ажал ябуулга шүүмжэлхэшье ушарнууд үзэгдэнэ.

Ленин ехэ алдуунуудые гаргаа, һургаал заабаринуудынь Совет гүрэниие мухардуу байдалда оруулаа гэхэ мэтын сэгнэлтэнүүд бии боложо, зоной, илангаяа залуушуулай ухаан бодолые хүлгүүлнэ. Түрэл орондомнай шахардуу байдалһаа, гадна социалис бусад оронуудта болоһон хубилалтануудһаа уламжалхада, зарим сэгнэлтэнүүдынь зүйтэй шэнги. Тиимэшье һаа, эдэ сэгнэлтэнүүдые нарибшалан, уг унгяарнь удхалан харабалнай, үндэһэ баримтануудынь хэр зүб, хэр үнэн гээшэб!

Эдэ болон бусад асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхээ Бурядаймнай эрдэмтэд, партийна ба совет хүдэлмэрилэгшэд научно-теоретическэ конференци һаяхан үнгэргөө һэмнай. Энэ конференци дээрэ болоһон хөөрэлдөө үргэлжэлүүлэ зорилготойгоор КПСС-эй Улаан-Үдын горком «түхэрээн стол» үнгэргэбэ. Партийна хүдэлмэрилэгшэд, дээдэ һургуулинуудай багшанар тэндэ хабаадалсажа, хоёр час соо үгэ буляалдаа. Тэрэниие партиин горкомой үзэл суртлай комиссиин гэшүүн БГПИ-гэй доцент Б. П. Крянев хүтэлбэрилөө.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ ЮУН ГЭЭШЭБ?

Л. В. Курас (ВСТИ): Марксизм ба ленинизм гэжэ үгэнүүдэй хоорондо зурлаа табижа, энэ хадаа таһаршагүй нэгэ суртал, заабари гэһэн бодомжодо дадашаһан байнабди. Хоорондонь зурлаа бэшэ, харин запятой табихадаа, эдэ үгэнүүдэй хоорондоо холбоотойшье һаа, бээе даанги суртал һургаалнуудые тэмдэглэнэ гэжэ мүнөө хэлэхэ баатай болообди. Марксын зохёоһон суртал Ленин хүгжөөгөөд, өөрын шэнэ һургаал зохёогоо. Тиихэдэ бидэ Лениндэ бурханда һүгэдэһэн мэтээр хандаха ёһогүйбди. Гансал методологиинь хэрэглэхэдэ болохо. Ленинизм хубилшагүй һургаал гээд хандадаг байһанаараа бидэ өөһэдөө зэмэтэйбди.

Б. П. Крянев: Марксизм-ленинизмые амяарлаһанай хэрэггүй. Энэмнай нэгэл үндэһэтэй һургаал ха юм. Энэ һургаалые мүнөө таһа татаха һэдэлгэтэйгээр заримашуул Марксын ба Ленинэй хоорондо «хэлэһэн үгэнүүдэйнь дай» захаланхай. Энэ буруу ябадал гээшэ.

М. Н. Халбаев (ВСТИ). В. И. Ленинэй түрэһөөр 120 жэлэй ойдо зорюулагдаһан КПСС-эй ЦК-гай тогтоол соо марксизм-ленинизмын һургаал нэгэ суртал гэжэ тэмдэглэгдэнэ ха юм.

Л. И. Федотов (КПСС-эй обком): Шиидхэмээр асуудалнууд олон. Тэдэниие болгоомжотойгоор хараха ёһотойбди. Мүнөөнэй социализм ямар юумэндэ үндэһэлнэб гэжэ һанаябди. Нэгэл бодомжодо, нэгэл сурталда һурашообди. Жэшээнь, гансал энэ марксизм, үлөөшэнь оппортунизм гэгдэдэг байгаа. Үнэн дээрээ марксизм хадаа эрдэм ухаанда үндэһэлһэн суртал һургаал гээшэ. Үшөө I Интернационалай бии болохо үедэ марксизм анархизмтай шанга тэмсэл дабаа. Гэбэшье, социализмын уг зорилгонууд мүнөө болотор шиидхэгдээгүй байһаар.

ЛЕНИН — БУРХАН БЭШЭ!

Б. П. Крянев: Ажабайдалдаа дүтэлүүлжэ хөөрэлдэебди. Жэшээнь, литература харахада болоно. А. Рыбаковой, А. Солженицынэй, В. Солоухинай зохёолнууд соо Ленинда олон ондоо сэгнэлтэнүүд үгтэнхэй.

Р. Р. Хориноева (КПСС-эй горком): В. Гроссманой, А. Рыбаковой романууд уншагшадай һанаан бодолые урбуулжархёо. Тэдэ айхабтар нүлөө ехэтэй зохёолнуудые бэшээ.

С. И. Гармаева (БГПИ): Мүнөө хубилган шэнэдхэлгын үзэл бодол бүрилдүүлэгдээ. Тиимэһээ общество элдэб гажа буруу ябадалнуудаа сэхэ замда оруулжа байна. Энэ талаар илангаяа оюун бодолдо, зүрхэ сэдьхэлдэ хандаха шухала. Уран зохёолнууд тухай гэбэл, «Архипелаг ГУЛАГ», «Дети Арбата» романууд үни хада бэшэгдэнхэй. Энээнһээ уламжалхада, мүнөөнэй совет литература соо «һайн» герой үгы болошоо. Зүгөөр, зохёолнууд соо Лениндэ хэгдэһэн «добтолгонуудые» ойлгожо, Лениниие хамгаалха шухала.

В. С. Ларченко (КПСС-эй горком): Эдэ зохёолнуудые уншаа һэм. Тиигээд Ленин тухай муушалха хараатайгаар бэшэгдэнхэй гэжэ ажаглааб.

С. И. Гармаева: Бухы юумэн тиимэл ха юм даа...

С. С. Имихелова (БГПИ): Ленин—бурхан бэшэ! Суртал һургаалыньшье хубилшагүй заабари бэшэ. Минии һанахада, һүүлэй үедэ сууда гараһан зохёолшод: Гроссман, Шатров, бусад үнэн зүбыень харуулха гэжэ туршана, дадал болошоһон образуудые ондоогоор тайлбарилна ха юм. Муушалха хараатай шүүмжэлэл тухай нэгэ жэшээ хараябди. Парижда хэблэгдэһэн Аверченкын ном тухай В. И. Ленин рецензи бэшээ һэн. Тиихэдээ үзэл бодолойнь түлөө Аверченкые зэмэлээшье һаа, талаан бэлигыень үндэрөөр сэгнэһэн байна.

Р. Р. Хориноева: Ларченко зүб хэлэнэ. Али бүхы юумэндэ муушалха хараатай бэшэ, харин үнэн зүбыень ойлгохо ёһотойбди.

С. С. Имихелова: Гроссманой «Все течет» гээшые хараябди. Ленин тухай дадал болоһон образые һандаргаха гэжэ тэрэ туршаа. Энээнииень дэмжэхэ ёһотойбди. Юуб гэхэдэ, Лениншье, Троцкишье хубилшагүй бурхад бэшэ ха юм. Тиихэдэ Октябриин революциие ондоогоор эмхидхэхэ арганууд байгаа гэжэ Шатров, Солженицын бэшэнэ бшуу...

Р. Р. Хориноева: Ондоо арга байгаашье гэлэй. Зүгөөр энээн тухай зон ойлгохо дурагүй байха. Юрын ушарта философ янзаар ханданагүй бшуу.

С. С. Имихелова: Ойлгохоёо өөһэдөө айна бэшэ гүбди?

К. Е. Бугдашкина (партиин Железнодорожно райком): Имихеловагай һанамжые дэмжэнэгүйб. Бидэ эдэ уран зохёолшодой үзэл бодолые дэмжэхэ ёһогүйбди. Тэдэ өөһэдын харасатай. Эдэ асуудалнуудаар өөрым хараса тад ондоо юм.

Е. И. Вершинина (БГПИ): «Бидэ ойлгонобди, олонхи зон ойлгоногүй» гэһэн бодомжо хуушараа. Мүнөөнэй уншагша яаха ёһотой болоноб? Жэшээнь, студентнэрнай сэдьхэл бодолой залуур олоногүй. Тэрэниие хаана ололтойб? Марксистско-ленинскэ философи соо бэдэрээд олоогүй. Тиин зарим студентнэр шажан мүргэлэй номууд сооһоо сэдьхэлээ ханаама залууртай болоо ха. Ондоо асуудал харая. «Архипелаг ГУЛАГ» роман соо Ленин хүсөөр хашалтые эмхидхэгшэ гэжэ хэлэгдэнэ. Удаань «Октябрь» журнал соо М. Поховскиин повесть гаража, шажан мүргэлые хүсөөр хашалга тухай хөөрэнэ. Тэрэ бодото баримтануудта үндэһэлэнхэй. Эдэ баримтануудынь түбэй архивууд соо үгы, харин зоной өөһэдынь барлалгаар таранхай. Минии һанахада, энэ мэтээр нэгэ худал—дабхар худал түрүүлнэ. Энэ ехэ аймшагтай.

ХУБИСХАЛ БА ПРОЛЕТАРИАДАЙ ЗАСАГ

Ю. П. Кондратьев («Теплоприбор» завод): һулахан хүгжэлтэтэй гүрэндэ хубисхал боложо, пролетариат засагаа гартаа абаһан байна. Энээн тухай таанадай һанамжа шагнаха дуратайб.

Л. В. Курас: Россида социалис хубисхал буруугаар хүгжөө. Юуб гэхэдэ, капитализм тад ондоогоор хүгжэһэн байна бшуу. Баруунай оронуудта экономическа үндэһэ һуури бии болгоод, өөһэдын багахан хубисхалнуудые хээ. Харин Ленин хубисхал эмхидхэжэ, засагаа гартаа оруулаад, экономикоёо хүгжөөхэ гэжэ хараалһан байгаа. Тиин мүнөө бидэ энэ бодомжын хойшолонгууд тухай хэлсэнэбди. Пролетариадай засагшье ондоо байха аргатай һэн. Социал-демокрадуудай һанамжа тоогдоогүй бшуу. Хүдэлмэришэн ангиин үүргэ тухай. Баруунай оронуудта эхэнэрнүүдэй, комсомолой түлөөлэгшэдэй дундахи илгаа тухай хэлэжэ байдаггүй. Хүн ажал хэжэ шадаха гү, али үгы гү гэһэн гансал эрилтэ табигдадаг.

М. Н. Халбаев: Капитализмһаа социализмда амгалан ёһоор шэлжэн орохо арга байгаа. Зүүн зүгэй оронуудта хубисхалай болохо тухай К. Марксын бодомжые Ленин зохёохы ёһоор хүгжөөгөө гэжэ бү мартаябди.

А. С. Трофимов (КПСС-эй обком): Пролетариадай засаг тухай асуудалые шахтёрнуудай забастовко дахин һануулба. Партиин, комсомолой, профсоюзай дээрэ хүдэлмэришэдэй комитет байха ёһотой гэһэн эрилтэ табяа ха юм.

Л. В. Курас: Бухы юумэн экономикоһоо дулдыдана. Манда экономико эршэмтэй бэшээр хүгжэһэн зандаа. Парти экономикодо оролсохо ёһогүй. Жэшээнь, Баруун оронуудта партийнабэшэ байгуулалта тогтоохо ябуулганууд хэгдэнэ.

М. Н. Халбаев: Хүдэлмэришэн анги гол хүсэн байгаа, байнашье. Зүгөөр робот, компьютер, автомат мэтын хэрэгсэлнүүдэй айхабтар үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэхэдэ, хүдэлмэришэн ангимнай техническэ интеллигенцитэй ниилэжэ магад гэжэ батална ёһотойбди.

И. Л. Федотов: Пролетариадай засаг тухай һургаал хуушараа. Мүнөөнэй эрхэ байдалда парти ямар хараа шугам баримталха ёһотойб? Юугээшье алдахагүй хүдэлмэришэн ангида гү? Гайхалтай байна. Зүгөөр социал-демокрадууд хэлэхэдээ, ямаршье зөөри бариһан эзэн хүнүүдтэ түшэглэхэ гэлсэнэ. Хоёрдохёор, К. Маркс хүдэлмэришэн ангида түшэглэхэ гээд заабарилна. Харин мүнөө сагта социальна ямаршье бүлэгүүд хэрэггүй гэһэн эрилтэнүүд табигдана.

С. И. Гармаева: Энэ талаар литература урид ябана. Зониие ангиин, социальна талаар илгалга хуушараа. Ниитэ хүн түрэлтэнэй, энэрхы ёһоной уг баялигууд мүнөө дээрээ сэгнэгдэнэ. Интеллигентые бэшэ, харин һаалишан, токарь тухай зохёол бэшэгты гэдэг үеые һаныт!

Р. Р. Хориноева: Партиин ЦК-гай Платформын проект соо КПСС хадаа хүдэлмэришэн ангиин ба бүгэдэ арадай парти мүн гэжэ хэлэгдэнэ. Энэ тон тааруу бэшэ гэжэ һанагдана.

С. И. Гармаева: Литературын партийна гурим сахидаг эрилтэһээ литература шэнжэлэгшэд арсанхай. Иимэ гурим 1920-ёод онуудта хэрэгтэй байгаа.

П. Н. Осинский: Ленин «Партийна организаци ба партийна литература» гэжэ зохёол соогоо уран һайханай бэшэ, харин партийна литература тухай хэлээ ха юм. Уран зохёол хадаа авторай хараа бодол гээшэ.

А. С. Трофимов: Энэ ушарта Ленинэй хэлэһэн үгэнүүдые ондоо болголго тухай хэлэхэ ёһотойбди. Жэшээлхэдэ, А. Солженицын өөрынгөө зохёолнууд соо В. И. Ленинэй хэлэһэн үгэнүүдые убайгүйгөөр хазагайруулна. Хэдэн холбоо мэдүүлэл сооһоо нэгэ мэдүүлэл ходолон абахада, тэрэ мэдүүлэл гол удхаяа алдана бшуу.

Л. В. Курас: Уран зохёол бараг ааб даа. Зүгөөр хүн зоной өөһэдынь хэблэһэн номуудые хаража үзөө һаа, гайхажа барахагүйлта.

...Хоёр часай туршада иимэрхүү үгэ буляалдаан болоо. Тус хөөрэлдөөндэ зохихо тобшололнууд хэгдээгүй. Хожом дахин сугларжа, эдэ асуудалнуудаа дахин зүбшэн хэлсэхэ гэжэ уулзалгада хабаадагшад шиидхээ.

Б. ДАМБАРИНЧИНОВ
бэшэжэ абаба.

АШАТА ҺУРГААЛ ХУУШАРААГ

Республикые ажахын тоосоондо, өөһэдынгөө олоһон мүнгөөр өөһэдыгөө хангаха гуримда оруулха талаар бэлэдхэл ябуулагдана. Ушар иимэһээ В. И. Ленинэй түрэһөөр 120 жэлэй ойе угтуулан, бүридхэл, хиналта, ажахын тоосоон тухай агуу вождиин һанамжануудые баримталан дурдамаар лэ.

Үйлэдбэри дээрэ шанга бүридхэл, хиналта эмхидхэхэ, алмалта, арьбалалта туйлаха, предприятинуудта, ажахынуудта, эмхинүүдтэ ажахын тоосоо нэбтэрүүлхэ хэрэгтэ В. И. Ленин ехэ анхарал хандуулдаг байгаа. Орёо бэрхэтэй, хүшэр хүндэ эрхэ байдалда тэрэ парти ба гүрэниие хүтэлбэрилөө. Граждан дайнһаа ба харийн сэрэгэй добтолгонуудһаа һулараһан ороной экономикын 1920—1923 онуудта ямар байдалтай байһаниинь ойлгосотой. Түлишэ, металл, эдеэ хоол, материальна ба мүнгэн зөөриин нөөсэнүүд айхабтараар дуталдадаг байгаа. Эд зөөриин-мүнгэнэй харилсаан хүгжэнги бэшэ һэн.

Бии байгаа түүхэй эдэй, түлишын, эдеэ хоолой нөөсэнүүдые элирүүлжэ, зүбөөр, алман гаргашалха хэрэгтэй байгаа. Социалис зөөри ба тэрэнэй ниитын шэнжэ хадаа ажалай, материальна, мүнгэн зөөриин нөөсэнүүдые гамтайгаар хэрэглэхэдэ таатай зохэ байдал байгуулдаг гэһэн марксизмын бодомжые В. И. Ленин зохёохы ёһоор хүгжөөгөө юм. Бии байгаа юумэеэ бодомжотойгоор гаргашалха гээшые тэрэ социалис ажахы эрхилэлгын шухала гурим гэжэ тоолодог һэн.

В. И. Ленинэй заабаряар «Гүрэнэй тоо бүридхэл ба тоосоон тухай гол гуримууд» зохёогдон табигдаһан байна. Энэнь 1920 оной сентябриин 14-дэ Арадай Комиссарнуудай Соведэй декрет мэтээр баталагдажа, В. И. Ленин гараа табиһан юм. Предприятинууд ба ажахынууд эгээл түрүүшынхиеэ ажахын тоосоондо орожо эхилээ.

Партиин X съезд В. И. Ленинэй үүсхэлээр ба заабаряар шэнэ экономическа политикада (НЭП) орохо тухай шиидхэбэри абаба. НЭП—«социализмын материальна эшэ үндэһэ байгуулгада шэглүүлэгдэһэн политика мүн. Энээнэй ашаар эгээл хурса ба зүришэлдөөтэ зорилгонуудаа бүтүү хаамал дүхэригһөө гаргажа боломоор. Гэхэ зуура энэ асуудал революциин үедэ шиидхэгдэхэгүй байтаа һэн» (В. И. Ленинэй түрэһөөр 120 жэлэй ойдо зорюулагдаһан КПСС-эй ЦК-гай тогтоолһоо. Байгша оной мартын 8-най «Правда» газетэһээ).

Капитализмһаа социализмда орохо хаһада пролетарска гүрэнэй экономическа политикые марксистнууд сооһоо В. И. Ленин эгээл түрүүлэн үндэһэ һууритай болгоо юм.

1921 оной август һарада ажахын тоосоо хүгжөөлгэдэ тон шухала хоёр документдэ пролетариадай вождь гараа табяа һэн. «Шэнэ экономическа политикын эшэ үндэһые ажабайдалда нэбтэрүүлхэ тухай Арадай Комиссарнуудай Соведэй захяа» гэһэн бүлэгтэй декрет, Ажалай ба Оборонын Соведэй тогтоол хоёр болоно.

Предприяти ба эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэ хандахадаа, бэшэгүүд, заабаринууд соогоо гүрэнэй эд зөөри гамтайгаар хэрэглэхэ тухай зааһан байдаг. Жэшээлбэл, Гидроторфын хүдэлмэрилэгшэдтэ 1922 оной мартын 2-то эльгээһэн бэшэг соогоо иигэжэ хэлэһэн юм: «Ямар нэгэн юумэ дэмы хэхэ бэшэ, мүнгэн зөөри бодомжотойгоор гаргашалха, торф малтан абалгын үнэ сэн лаблан мэдэхын тула бүридхэл, тоосоондо онсо анхарал хандуулха шухала. (Ленинэй зохёолнуудай суглуулбари, 30-дахи боти, 323-дахи нюур). Иимэ жэшээнүүд олон. Владимир Ильичэй нарин нягта эзэн-хүтэлбэрилэгшэ байһые эдэ бүгэдэ гэршэлнэ бшуу.

«Совет засагай ээлжээтэ зорилгонууд» гэһэн хүдэлмэри соогоо иигэжэ бэшэһэн байдаг: «Мүнгэн зөөри наринаар, оролдосотойгоор тоолодог бай, ажахыгаа эзэн ёһоор эрхилэ, бү залхуура, бү хулгайла, ажалдаа шанга журам сахи» (Зохёолнуудай гүйсэд суглуулбари, 36-дахи боти, 173-дахи хуудаһан).

Ажахын тоосооной гуримаар хүдэлхэдэ, предприятинуудай ашаг олзо, ажалай бүтээсэ дээшэлдэг, продукциин өөрынь үнэ сэн доошолдог, шэнэ нөөсэ арга боломжонууд элирдэг. Энэмнай хадаа социализмын экономическа үндэһэ һуури

Малай үбэлжэлгэ—шанга шалгалта

ГОРИТОЙХОН ДАБШАЛТА

Манай районой һаалиин фермэнүүдэй коллективүүд ниитын адууһа малай үбэлжэлгын үедэ урдынхида орходоо, ажалаа һайнаар ябуулжа байна. Хэрбээ нёдондо апрелиин эхиндэ үнеэн бүриһөө 859 килограмм һү һааһан һаа, мүнөө 1039 килограммда хүргэгдөө. Илангаяа «Георгиевский» совхозой һаалишад эрхим дүнгүүдые туйлана. Эндэ үбэлэй һарануудта үнеэн бүриһөө 1204 килограмм һүн һаагдаа гэхэ гү, али үнгэрһэн жэлэйхитэй сасуулбал, 454 килограммаар ехэ болоно.

Сагаан эдеэ элбэгжүүлхэ талаар ажахын Амгалантын фермын коллектив шударгыгаар ажэллаа. Эндэ үнеэн бүриһөө 1544 килограмм һүн һаагдаа гэхэ гү, али нёдондоной энэ үеынхиһөө 514 килограмм продукци ехээр абтаа.

Амгалантын фермын түрүү һаалишан, ажалай ветеран Мария Батуевна Ширапова үнгэрһэн гурбан һарада үнеэн бүриһөө 1218 килограмм һү һаагаа. Мүн эндэхи һаалишан Ч-Д. Цыбиковашье һайшаамаар амжалта туйлаба. Тэрэ март һара соо үнеэн бүриһөө 363 килограмм һү һаагаа гэхэ гү, али жэлэй эхинһээ 1069 килограмм продукци үйлэдбэрилөөд байна.

«Георгиевский» совхозой Түбэй фермын бэрхэ һаалишан, тэндэхи партийна бүлэгые хүтэлбэрилэгшэ В. Н. Корнилова мэгтаалтай шангаар хүдэлөө. Тэрэ гурбан һарын туршада үнеэн бүриһөө 1016 килограмм һү һааба.

— Иимэ эрхим дүнгүүд яагаад туйлагдаба гээшэб? Али үнеэдэйтнай һү шэмэ эрид дээшэлбэ гү, али тэжээлэйтнай элбэг байһанһаа болобо гээшэ гү?— гээд ажахын ахамад зоотехник Л. Б. Димитриеваһаа асуухадамнай, тэрэ иигэжэ мэдүүлээ.

— Үнеэдэймнай үүлтэрынь муу гэхэгүйбди. Һаалишадай ажалые һайнаар эмхидхэжэ, малдаа шанартайгаар буйлуулагдаһан тэжээл хүсэд хүрэхөөр үгөөд байбал, үндэр дүнгүүдые туйлангүй яахабши? Муу шэнартай силос гү, али үбһэ эдиһэн үнеэнһээ һү ехээр абахаб гэжэ найдаһанай үлүү ааб даа. Бидэнэй арендын подрядай гуримаар ажалладаг болохоһоо хойшо һаалишадай, тэжээлэй цехэй хүдэлмэрилэгшэдэй ажалдаа хандасань эрид хубилаа, — гэжэ Людмила Борисовна мэдүүлбэ.

Үнгэрэгшэ жэлэй дүнгөөр район соогоо гээгдэлдэ ороһон фермэнүүдэй зэргэдэ ябаһан Хүлэй совхозой гурбадахи отделениин фермын коллективэй үбэлэй һаранuудта хүдэлһэнэй дүнгүүдые согсолон гаргахада, апрелиин эхинэй байдалаар үнеэн бүриһөө 1013 килограмм һү һаагаад байба. Энэнь 1989 оной энэ үеынхиһөө 329 килограммаар дээшээ болоно.

Тус фермын түрүү һаалишад В. В. Макусев, А. Е. Литвинова энэ жэлэй түрүүшын кварталда үнеэн бүриһөө 793 килограммһаа бага бэшэ һү һаажа, ажахы дотороо дэлгэрһэн мүрысөөндэ түрүү һууринуудые эзэлээ.

Районой һаалиин фермэнүүдэй коллективүүдэй бүтээсэтэйгээр ажаллаһанай ашаар һү үйлэдбэрилжэ гүрэндэ худалдаха түрүүшын кварталай даабаринууд амжалтатайгаар бэелүүлэгдэбэ гээшэ.

Социалис мүрысөөнэй бодомжотойгоор эмхидхэгдэһэн фермэнүүдтэ илангаяа үндэр дүнгүүд туйлагдаа. Эндэ илангаяа бригадир Н. И. Заяновагай хүтэлбэрилдэг Амгалантын фермые дахин тэмдэглэлтэй.

Тус фермын коллективтэ КПСС-эй райкомой болон арадай депутадуудай районно Соведэй дамжуулгын Улаан туг 50 түхэриг мүнгэн шантайгаар барюулагдаһан, мүн «Шэнэ Үдэ» газетын Хүндэлэлэй самбарта гаргагдаһан байха юм.

Март һарын хугасаа соо Үдын совхозой Баян-Голой фермын һаалишад эршэмтэйгээр хүдэлжэ, һайн дүнгүүдые туйлаһан байна.

— Манай һаалишад энэ һара соо үнеэн бүриһөө 294 килограмм һү һаагаа. Сэхыень хэлэбэл, нэгэдэхи кварталда манай һаалишад булта һайнаар ажаллаа. Апрель һарада үнеэн бүриһөө 300 килограммһаа бага бэшэ һү абаха зорилго урдаа табинхайбди. Тэрэнээ заабол дүүргэхын түлөө тэмсэжэ байнабди,— гэжэ бригадир Н. Б. Бадмаев хэлэнэ.

Районой Дээдэ-Тайлсын совхозой Доодо-Голой фермын коллектив урда жэлнүүдэйхиһээ һайнаар хүдэлжэ гараа. Тэндэхи һаалишад З. Р. Ибатуллина, М. И. Гарист, Н. Д. Хасанова, Л. И. Олейник, Е. Цыденова болон бусад абьяастай шангаар ажаллана. Эдэнэрнай бултадаа гурбан мянгатанай клубай гэшүүд юм. Үндэр энэ нэрэ зэргэеэ алдахагүйн тула хамаг хүсэ шадалаа, бэлиг шадабаряа даажа абаһан ажалдаа зорюулна гээд тэмдэглэлтэй.

Гэхэтэй хамта, Хүрбын, Тээгдын, Анаагай совхозой һаалиин фермэнүүдэй коллективүүд урдаа табигдаһан зорилгонуудаа бэелүүлээшье һаа, үшөө ехэ бүтээсэтэйгээр хүдэлхэ арга боломжонуудаа дүүрэнээр хэрэглэжэ шадаагүй. Эндэ социалис мүрысөө эмхидхэхэ талаар дутагдалнууд бии. Тодорхойлбол, һаалишан бүхэнэй үдэр бүриин хүдэлмэридэ анхарал багаар хандуулагдаа. Энээнһээ уламжалан һү һаали нэгэ дошолно, нэгэ нэмэжэ байгаа юм. Мүн тиихэдэ тэжээл буйлуулха цехүүд бүтээсэтэйгээр хүдэлгэгдөөгүй. Эдэ бүгэдэ дутагдал тухай һаалишад гомдол оруулһан байха юм.

Манай районой һаалиин фермэнүүдэй хүдэлмэрилэгшэд урдаа табигдаһан зорилгонуудыө эсүм дүүргэжэ, үбэлэй һаранuудта һайнаар хүдэлжэ, туйлаһан амжалтануудаа зунай бэлшээриин үедэ улам арьбадхаха гэһэн холын хараатайгаар ажаллажа байна.

Б. ЖАМБАЛОВ,
агропромышленна комплексын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай Хориин райкомой түрүүлэгшэ.

ЗАЛУУГАЙ ЗАЛИТАЙ

Соёлма, Баяр Цырендоржиевтан Яруунын районой «Коммунизм» колхозой залуу хонишод юм. Эдэнэр нёдондо жэлэй зун табан зуун зуһаг хонидые даажа абаад, мүнөө үбэлдөө Мухар-Шэбэр гэжэ газарта түрүүлээ. Зуун эхэ хонинһоо наян нэгэн хурьга абаха гэһэн түсэбөө тэдэнэр үлүүлжэ, зуун эхэ хонинһоо наян долоон хурьга абаа юм. Хүдөөдэ үндыһэн эдэ хоёр мал ажалай хүшэр хүндыень һайн мэдхэ ааб даа. Соёлма хонишон болохынгоо урда тээ плёмгүүртэдэ һаалишанаар удаан сагта хүдэлөө, харин Баяр нүхэрынь колхоздоо барилгашан бэлэй. Хонин ажалда орохо тухайгаа эдэнэр һайсахан шэбшэжэ, бодожо үзөөд, «шадахабди» гээд баталжа, хамсыгаа шуун ороо һэн. Эршэтэ ажалай ашаар лэ амжалта туйлагдажа, хэрэгтэй хэмжүүрэй нооһон, олон түл абтадаг шуу. Түхэрээн жэлэй туршада хонидые һайнаар харуулхаһаа гадна, саг соонь үрэжүүлгэ хэхэ, үбэлэй шэмэрүүн сагта һайн түл абахын тула унтаха үргэһэгүй хүдэлхэ, хурьгадаа гарзалуулангүй, тобир тарганаар түлжүүлхэ хэрэгтэй. Баярай дүү хүбүүн Чингис, нютагайнь хүбүүн Юра түл абалгын халуун хаһада хамһалсаа юм.

— Үбһэ тэжээлээр ядамаггүй байнабди. Салин түлбэри мүн лэ һайн, — гэжэ Соёлма Цырендоржиева хэлэнэ. —Дүрбэн үхибүүднай колхозой түбтэ байдаг. Хоёрынь һургуулида ябана, хоёр багашуулнай «Солнышко» гэжэ түхэрээн сүүдхэдэ хүдэлгэгдэдэг яслида юм. Тэндээ ядамаггүй эдеэлээд, унтаад, наадаад байхадань амар шуу. Зүдэрхэгүй. Бидэшье һанаа амар хүдэлнэ ха юмбибди.

И. ГОМБОИНАЙ
фототекст.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Хонишон С. Цырендоржиева ажалдаа.

1992 ОНДО ДҮҮРГЭГДЭХЭ

«Бамтоннельстрой» управлениин тоннельнэ 18-дахи, 19-дэхи, 21-дэхи, 22-дохи отрядуудай коллективүүд Хойто-Муяын 15 километр тоннелиин барилгада эдэбхитэйгээр хабаадалсана. Эдэнэр 12 километр тоннель малтажа, ханануудыень түмэр-бетоноор бүхэлөөд байна. Тоннель бариха хүдэлмэри үргэлжэлһээр. Үшөө 3600 метр тоннель барихань үлөөд байна. Проходчигууд байгаалиин бэрхэшээлнүүдые зоримгойгоор дабан, урагшаал дабшана.

КПСС-эй XXVII съездын делегат А. П. Дровалиин хүтэлбэрилдэг бригадын коллектив Хойто-Муяын хадануудай баруун талаһаа тоннель малтана. Эдэнэр 4 километр тоннель баряад байна. Һара бүри 50—60 метр тоннель малтажа, даабаряа хододоо үлүүлэн дүүргэдэг заншалтай.

— Заримдаа часай туршада 2000—2500 кубометр уһа булэхэ саг гарана. Хэзээдэшье гэдэдэггүй газар дайралдажа, һаад түбэгтэй байна. Тиибэ ябашье халсанайнгаа даабари үлүүлнэбди. Байгша ондо 500 метр тоннель малтаха даабаритайбди. Жэлэй эхинһээ 190 метр малтаад байнабди. Байгша онойнгоо даабари дүүргэхэ дүүрэн арга боломжо бии, — гэжэ бригадир А. П. Дровaль хэлэнэ.

Дүршэл шадабаритай, бэрхэ хүдэлмэришэнэй хэлэһэн үгэдөө хүрэхэ байһандань үнэншэхөөр. Тоннельнэ 18-дахи отрядай хүдэлмэришэд социалис мүрысөөндэ тон эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, Хойто-Муяын 15 километр тоннелиин барилга саг болзортонь дүүргэхын тула бүхы эршэеэ гаргана.

Тоннельнэ 21-дэхи отрядай хүдэлмэришэд Хойто-Муяын хадануудай зүүн талаһаань тоннель малтаха даабари, уялгаяа амжалтатайгаар дүүргэхэ гэжэ эрмэлзэнэ. Байгша оной эхинһээ тус отрядай коллектив 200 метр тоннель малтажа, гэмгүй үрэ дүн туйлаба. Тоннельнэ 21-дэхи, 19-дэхи отрядуудай коллективүүд Хойто-Муяын 15 километр тоннелиин барилгада хабаадалсажа, хамтын хэрэгтэ хубитаяа оруулалсана.

— Манай «БАМтоннельстрой» управлениин хүдэлмэришэд Хойто-Муяын тоннелиин барилга 1992 ондо дүүргэхэ даабаритай. Энэмнай хүнгэн бэшэ зорилго. Байгаалиин бэрхэшээлнүүдые дабажа, һара, квартал бүриингөө даабари үлүүлэн дүүргэнэ. Хүдэлмэришэдэй хаба шадалаа гамнангүй ажаллаһанай ашаар байгша оной түрүүшын кварталай даабариһаа гадуур 3 миллион түхэригэй барилга-хэбсаралгын хүдэлмэри хэгдээ. Хойто-Муяын 15 километр тоннель бариха хүдэлмэри саг болзортонь дүүргэхэл байхабди,— гэжэ «БАМтоннельстрой» управлениин начальник В. А. Бессолов хэлэнэ.

Ойрын жэлнүүдтэ энэ гайхамшаг тоннелиин барилга дүүргэгдэжэ, ашаатай, пассажирска поезднууд ябажа эхилхэл.

К. ЖАМЬЯНОВ.

Репортаж

ЭБТЭЙ ЭЕТЭЙ КОЛЛЕКТИВТЭ

«Коммунизм» колхозой Түбэй һү һаалиин фермын коллектив байгша оной эхинһээ хойшо һү һааха һара бүриингөө даабариие үлүүлэн дүүргэжэ ябана. Эдэнэр нёдондошье муу бэшэ үрэ дүнгүүдтэйгээр жэлээ түгэсхөө һэн.

— Манай фермын 400 үнеэнэй мүнөө 320-нь һаагдажа байна. Үдэртэ дунда зэргээр 31 центнер һүн абтана. Тэрэнэйнгээ 27—28 центнерыень гүрэндэ тушаанабди,— гэжэ тоо бүридхэгшэ Васса Ивановна Борисова хэлэнэ.

— Үдэртэ үнеэн бүриһөө хэды һүн абтажа байнаб?—гэжэ һурахадамни:

— һаагдажа байһан үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 8,3 килограмм, фуражна үнеэн бүриһөө 7,7 килограмм һүн һаагдана,— гээд тэрэмни харюусаһанайнгаа һүүлээр стол дээрэ байһан томо журналаа хараад:

— зүб лэ даа,— гэбэ.

Хабарай эдэ үдэрнүүдтэ энэ фермын һаалишад ямар арга хэрэглэһэндээ, иимэ ехэ һү һаажа ябанаб гээд хараад үзэхэдэ, балай тиимэ гэхээр юумэ ойлгожо абабагүйб. Эндэхи коллективые дүй дүршэлөөр баян малшан, КПСС-эй Мухар-Шэбэрэй райкомой бюрогой гэшүүн байһан, ажалша бэрхэ эхэнэр Вера Антоновна Теслева арбаад жэлэй туршада таһалгаряагүйгөөр хүтэлбэрилжэ ябана.

—Коллективэй гэшүүн бүхэнэй, һаалишан, үхэршэн, тугалшан, тэжээл буйлуулдаг цехэй хүдэлмэришэн бүхэнэй даалгагдаһан ажалдаа эзэн ёһоор хандаһанайнь, бии байгаа арга боломжонуудаа, мэргэжэл шадабаряа элсүүлэн хүдэлһэнэйнь ашаар мүнөөдэрэй эдэ амжалтанууд туйлагдаа. Нёдондо жэлдэ бидэ фермээрээ үнеэн бүриһөө 2500 килограмм һү абаха һаа, тэрэнээ 2656 килограммда хүргөө һэмди. Манай түрүү һаалишад Надежда Николаевна Изотова үнгэрһэн жэлдэ үнеэн бүриһөө 2890, Татьяна Николаевна Варфоломеева —2870 килограмм һү һаажа, бэшэн сооһоо шалгаран гараа бэлэй. Байгшашье ондо эдэ нүхэднай һү һааха талаар социалис мүрысөөнэй манлайда дабшана. Жэшээлхэдэ, Т. Н. Варфоломеева, И. Н. Изотова, В. Л. Тимофеева гурбан мүнөө үнеэн бүриһөө сүүдхэдэ 10 гаран литр һү абана,— гэжэ фермые даагша дэлгэрэнгыгээр хөөрэнэ.

— Гансашье даалгагдаһан ажалдаа һайнаар хүдэлһэндөө иимэ амжалта туйлаагүй байхат. Эндэ үшөө ондоол нэгэ нюуса биил хаш,— гэжэ һонирхобоб.

— Аргагүй зүб. Мүнөө жэлдэ фермэдэ олон гунжадые абаа һэмди. Тэдэмнай түрэжэ байнхай. Январь һара соо 77 үнеэн тугаллаа. Март һарада далаад толгой болоол даа. Тэжээл буйлуулдаг цехнай үдэр бүхэндэ һаадгүйгөөр хүдэлгэгдэнэ. 3 тонно шэнгэн тэжээл буйлуулагдадаг юм,— гэжэ Вера Антоновна харюусаба.

Тоо бүридхэгшын таһалгэ соохиие һонирхон харабабди. Баруун ханадань үдэр бүри һаагдаһан һүнэй тоо бүридхэл хадаганхай байба. Зүүн ханаарнь үндэр табсангууд дээрэ хүнэгүүд олоор табигданхай харагдана. Зүүн-хойто углуудань һүнэй шанарыень, тоһолигыень тодорхойлхо түхеэрэлгэнүүд тодхогдонхой. Үнеэдые һаадаг агрегадай хүдэлхэ абяан мүн лэ элеэр соностохо юм.

Эндэ бүхыдөө 12 һаалишан, тэдэниие һэлгүүлхэ 2 хүн хүдэлдэг байна. Һаалишан бүхэндэ 33 үнеэн даалгагдажа үгтэнхэй. Үхэршэдөөр Ефим Семенович Гусляков Павел Лукич Тимфеев хоёр ажаллана. Валентина Борисовна Олейникова техник-үрэжүүлэгшээр хүдэлдэг.

— Жэлэй эхинһээ хойшо ямар шанартай һү гүрэндэ тушаанабта?

— Тоһоной заводто худалдаһан бүхы һүнэймнай 99 процентнь нэгэдэхи сортоор абтаа. Һүнэй тоһолигынь 4 процентдэ хүрэнэ, — гэжэ Васса Ивановна хэлэхэ юм.

Мүнөө эгээл харюусалгатай хаһа ерэбэ, Үбһэ тэжээлэй барагдаха саг гээшэ ааб даа.

...дай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сесси

...эй һунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэ ...Б. БАРДОНОВОЙ хэлэһэн үгэһөө

...гэ олондо эгээл үргэнөөр мэдээсэлгын, ажалшадай политическэ эдэбхиин улам хурсаар ургажа байһан эрхэ байдалда үнгэрөө. Бүхы һунгагшадай 84 гаран процентнь гэхэ гү, али 547 мянган һунгагшадай хабаадаһан мартын 4-дэ болоһон һунгалта энээниие гэршэлнэ.

Хубилган шэнэдхэлгын тала баригшадай улам олон болошо, тэрэнэй бүгэдэ арадай хэрэг боложо байһаниие һунгалта үшөө дахин харуулба.

Һунгуулиин кампаниин ябажа байха үедэ хэдэн мянган хүнүүднай политическэ дүршэлөө баяжуулһан байна. Арадай депутадуудта кандидадууд ганса ажалша коллективүүдһээ бэшэ, мүн ниитын эмхи зургаануудһаа дэбжүүлэгдээ һэн. Тиин табан зуугаад шахуу хүн һунгалтын урда тээхи мүрысөөндэ хабаадаа.

Һунгуулиин олонхи округуудта һунгалта али нэгыень шэлэн олохо гуримаар үнгэргэгдөө. Тиихэдэ Буряадай АССР-эй Арадай депутадуудай һунгалта тухай хуули энэ кампаниин үедэ түрүүшынхиеэ хэрэглэгдэһэн байна. Тус хуули сагай эрилтэдэ таарама, демократическа үндэһэ һууритай байхаһаа гадна һунгалта үнгэргэхэ дүй дүршэлыень нилээд баяжуулаа гээшэ. Тиигэбэшье һунгалтын урда тээхи суглаанууд дээрэ, ажалша коллективүүдтэ, олоной дунда мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ түс Хуулиин зарим тэды дутагдалнуудынь заагдажа, зарим статьянуудтань заһабари оруулха тухай дурадхалнууд хэлэгдэһэн байна.

Верховно Совет һаяын сагта болохо нэгэ сесси дээрээ тэдэниие нь наринаар хаража үзэхэ, ниитын һанамжа хараада абаха аабза гэжэ һанагдана. Тиихэдэмнайл һунгалта тухай хуули демократи хүгжөөхэ, республикын бэеэ даахан байдал бэхижүүлхэ, хубилган шэнэдхэлгые гүнзэгырүүлхэ хэрэгэй аша туһада дүүрэнээр харюусаха жэшээтэй.

Буряадай АССР-эй арадай депутадууд мартын 4-нэй һунгалтадашье, удаань мартын 18-да дахинаа дуугаа үгэлгын болоходошье, 156 округһоо һунгагдаа һэн. Байгша оной майн 5-да 14 округто дахинаа һунгалта болохо.

Һунгалтын дүнгүүд тухай, арадай депутадуудай бүридэл тухай мандатна комисси дэлгэрэнгыгээр мэдээсэхэ байха.

Буряад ороной ажалшад республикынгаа Верховно Соведһээ ехэ юумэ хүлеэнэ. Нэн түрүүн зоной сэдьхэлые зобоожо байһан асуудалнуудта харюусаха шухала. Зониие эдеэ хоолоор, гэр байраар хангалга болон социальна бусад асуудалнууд удаанаар, хүндөөр шиидхэгдэнэ. Байгал далайгаа абарха асуудалнай улам хурсаар табигдажа байна. Богонёор хэлэхэдэ, нүхэд арадай депутадууд, таанадые орёошье, ехэшье хүдэлмэри хүлеэнэ.

Верховно Соведэй сесси һунгагшадай найдалые харюулха бээзэ гэжэ этигэхыемни зүбшөөгыт гэжэ хэлээд, нүхэр А. Б. Бардонов Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиин түрүүшын заседаниие нээбэ.

...тат С. Н. БУЛДАЕВАЙ хэлэһэн үгэһөө

...нэгэнһээ үсөөн бэшэ тоосохо ёһотой. Ушар иимэһээ хиналтын үүргэ урагшатай бэелүүлхынь тула правительствын, министерствын ба албан зургаанудай хүтэлбэрилэгшэд Верховно Соведэй комиссинуудтай саг үргэлжын холбоо барисаа тогтоохо. Тиихэдээ эдэ комиссинуудта гүйсэд мэдээсэл үгэжэ байха, министерствэнүүд болон гүрэнэй комитедүүд, ажахы хүтэлбэрилгын органууд руу республикын арадай депутадуудта үүдэ сэлижэ, харгыень нээжэ үгэжэ байха болоно. Депутедууд юумэ гуйжа ябаһан зон бэшэ, харин асуудалнуудые гүрэн түрын хараһаа шиидхэхэ аргатай ёһотой.

Гүрэнэй засагай дээдын зургаанда түлөөлэгдэһэн ниитын эм нүүдэй һанамжанууд урагшатай хүдэлмэридэ тон шухала. Ямар нэгэн хуулиин баталан абтахада, партийна, профсоюзай, залуушуулай органуудай, ниитын бусад эмхинүүдэй, хүдэлөөнүүдэй дурадхалнууд анхаралһаа алдагдаха ёһогүй. Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинууд ниитын эмхинүүдтэй үргэн харилсаа тогтоохо болоно. Уламжалан бодотоор бэелүүлэгдэмээр хуулинууд абтаха бшуу.

Түрүүшын ээлжээнэй зорилгонуудай олоншье һаа, республикын Верховно Соведэй регламент баталха шухала. Түргэнөөр шиидхэгдэхэ ёһотой асуудалнуудай энэ ушарта хойшолуулагдахагүй зэргэтэй бшуу. Бүри эхинһээ бидэнэрэй, депутадуудай, үлүү үгэ дэлгэнгүйгөөр, демократическа үндэһөөр, эмхидхэлтэйгээр хүдэлжэ һураа һаамнай, һайн бэлэй.

Социально - экономическа хүгжэлтэ тухай хэдэн үгэ. Хайшан гээд мүнөөнэй бэрхэшээл байдалһаа гарахаб? Гансаашье совет ба ажахын органууд, эрдэмтэд бэшэ, харин ороной Верховно Совет энэ асуудалда харюу бэдэрнэ ха юм. Нютагай засагай зургаануудые бэхижүүлхэ, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгэдэ орохо гэһэн бодомжо эндэ илангаяа тодоор элирнэ.

Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын ба нютагай ажахын юрэнхы үндэһэ һууринууд тухай Хуули соо ямар гол ёһо баримталагданаб гэбэл автономито республиканууд ажахынгаа олонхи зорилгонуудые шиидхэхэдээ, хүдэлмэриин өөһэдын түхэл янзануудые шэлэхэ аргатай болоно. Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгэ гэһэн ойлгосодо нютагай Соведүүд, ажалша коллективүүд, ниитын эмхинүүд, эрхэтэдэй хүдэлөөнүүд, бүридэлнүүд ороно ха юм. Экономическа баазань хадаа тус дэбисхэрэй байгаалиин баялигууд, предприятинуудай ба эрхэтэдэй эд зөөринь мүн.

Нютагай Соведүүдэй бюджет бүридхэлгэдэ хандаса ондоо болоо. Соведэй дэбисхэр дээрэ ажаһуудаг эрхэтэдһээ абтаһан подоходно налог тус бюджедтэ оруулагдана. Олзо доходой бусадшье арганууд, онсолбол, ажалай ба байгаалиин нөөсэнүүдэй түлөө түлөөһэн тодорхойлогдохо ушартай.

Гэбэшье өөһэдынгөө хүтэлбэрилгэ тиимэ амараар бэелшэхэ бэшэ ха юм. Республикын Верховно Соведэй Президиум, правительство, совет засагай нютагай зургаанууд бүхы районуудые өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын гуримда оруулхын тула хүдэлмэреэ эрид эдэбхижүүлхэ ёһотой.

Гэхэ зуура иимэ ёһо гуримууд сахигдаха ёһотой гэбэл:

ороной ба РСФСР-эй арадай ажахын комплекснуудай ниитэ нэгэн байлгые хангаха;

— экономикын социальна шэглэл шангадхаха;

— нормативна үндэһэ һуури дээрэ арадай депутадуудай Соведүүдэй ба предприяти, эмхи зургаануудай хоорондохи экономическа харилсаае зүбөөр тогтоохо;

— республикын арадай ажахы хүтэлбэрилгын генеральна схемэ нарижуулан һайжаруулха;

Республикын социально-экономическа хүгжэлтын нэн түрүүлэн шиидхэгдэхэ программанууд гэбэл, эдеэ хоолой, гэр байрын, элүүр энхын, арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилгын ба туһаламжануудые, үргэдхэлгын, социально-соёлой байгуулалтын, байгаали хамгаалгын программанууд болоно.

Ажахын тоосооной эрхэ байдалда ажаллаха шадалтай кадрнууд үшөөл үсөөдэнэ. Мүнөөдэр бидэ гуримшуулагдаһан дэлгүүрэй экономикодо хүрэжэ байнабди. Шэнэ эрдэм мэдэсэ, хүдэлмэриин шэнэ түхэл арганууд хэрэгтэй болоно.

Депутадууд хэды ехэ харюусалга бэе дээрээ даажа абаһанаа мэдэрнэ ёһотой. Юрэнхыдөө автономито республикада хубилган шэнэдхэлгын хуби заяанай шиидхэгдэжэ байһан хэһэда хүдэлмэреэ эхилээбди. Энэмнай ехэ юумэндэ уялгална.

Мандатна комиссиин түрүүлэгшэ депутат ...Ф. КАЛАШНИКОВАЙ хэһэн элидхэлһээ

...даг газартаа һунгагшадай суглаанууд дээрэ дэбжүүлэгдээ.

Буряадай АССР-эй арадай депутадуудта кандидадуудаар 448 хүн бүридхэлдэ абтаһан байна. 35 округто депутадта нэгэ нэгэ кандидадууд бүридхэлдэ абтаа. Арадай депутадта кандидадуудые бүридхэлдэ абаха тухай һунгуулиин комиссинуудай протоколнуудые, округуудта һунгагдаха зүбшөөлөө үгэһэн тухай мэдүүлгэнүүдые Мандатна комисси шалгажа үзөөд, бүхы кандидадуудай бүридхэлдэ абтаһыень хуулита гэжэ тоолоно. Мартын 4-дэ үнгэргэгдэһэн Буряадай АССР-эй арадай депутадуудай һунгалтада 547 242 һунгагша хабаадаа гэхэ гү, али списокто оруулагдаһан һунгагшадай 84,16 процент хабаадаһан байна. Һунгуулиин 74 округто мартын 18-да дахинаа дуугаа үгэлгэ үнгэргэгдөө. Тэрэшэлэн һунгуулиин 14 округто майн 5-да дахинаа һунгалта үнгэргэгдэхэ юм. Һунгуулиин комиссинуудай протоколнуудай үндэһөөр, арадай депутадаар һунгагдаһан 156 хүниие Түбэй һунгуулиин комисси бүридхэлдэ абаа.

Түбэй һунгуулиин комисси, окружной, участково һунгуулиин комиссинууд Конституциин ба һунгалта тухай Хуулиин эрилтэнүүдые сахижа, һунгалта үнгэргэһэн байна. Гэхэ зуура, Түбэй һунгуулиин комиссида 39 гомдолоороо, хэдэн зуугаад хүнүүд хандаа һэн.

Һунгалтада бэлэдхэлдэ ба тэрэниие үнгэргэлгэдэ үзэгдэһэн дутагдалнууд һунгалта тухай Хуулиин зарим бүлэгүүдэй гүйсэд һайнаар зохёогдоогүй байһанһаа гараа гэжэ Мандатна комиссиин гэшүүд тэмдэглэнэ. Буряадай АССР-эй арадай бүхы депутадуудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые мэдэржэ боломоор гэжэ комисси тоолоно. Харин һунгалта тухай элдэб бэшэгүүд ба мэдүүлгэнүүд республикын шэнээр һунгагдаһан Верховно Соведтэ дамжуулагдана. Тиигэжэ һунгагдаһан 156 арадай депутадуудай эрхэ түлөөлэлгые мэдэрхэ гэһэн дурадхал Мандатна комисси оруулна.

Мүнөөдэрэй байдалаар һунгуулиин 14 округто арадай депутадууд һунгагдаагүй байна.

Буряадай АССР-эй арадай депутадуудаар 9 үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэд һунгагдаа. Тэрэ тоодо 85 ород, 58 буряад, 2 эвенк, 2 еврей, 1 мордвин, 4 украинец, 2 немец, 1 азербайджан, 1 татаар болоно.

Арадай депутадуудай 74 процентнь республикын гүрэнэй засагай дээдын түлөөлэлгэтэ зургаанда түрүүшынхеэ һунгагдаа; 128 арадай депутат гэхэ гү, али 81 процентнь КПСС-эй гэшүүд ба гэшүүндэ кандидадууд юм.

Депутадуудай бүридэлдэ 46 хүн гэхэ гү, али 29,5 процентнь промышленностиин, барилгын ба транспортын хүдэлмэрилэгшэд. 30 арадай депутат гэхэ гү, али 19,2 процентнь агропромышленна комплексын хүдэлмэрилэгшэд юм. Тэдэнэй дунда 26-ниинь гэхэ гү, али 17 процентнь хүдэлмэришэд ба колхознигууд болоно. Зүгөөр нэгэшье юрын ажалшан колхозник үгы байна. Эрдэм ухаанай ба дээдэ һургуулиин 3, журналистнуудай 2, медицинскэ хүдэлмэрилэгшэдэй 10, арадай эрдэм һуралсалай 5, худалдаа наймаанай 3, соёлой зургаануудай 1, сэрэгэй алба хаагшадай 4 түлөөлэгшэдтэ депутадай мандадууд үгтэбэ.

25 партийна хүдэлмэрилэгшэд депутат болоо гэхэ гү, али 16,1 процентнь, 11 совет хүдэлмэрилэгшэд депутат болоо гэхэ гү, али 7 процентнь мандат абаба. 30 напа хүрөөгүй 8 хүн депутадаар һунгагдаа. Арадай 3 депутат ВЛКСМ-эй гэшүүд юм. Депутадуудай дунда 15 эхэнэр болоно.

Засагай дээдын зургаанда һунгагдаһан депутадуудай эрдэм мэдэсын хэмжээе эдэ баримтанууд гэршэлнэ: 129 арадай депутат гэхэ гү, али 82,7 процентнь дээдэ ба гүйсэд бэшэ дээдэ эрдэмтэй; 10 арадай депутат эрдэмэй кандидадууд юм; 24 депутат дунда ба тусхай дунда эрдэмтэй байна.

...ДИИН НЭРЭМЖЭТЭ ҺУРГУУЛИ

...һэн. 1934 ондо дунда эрдэмэй һургуули болгогдожо, 11 һурагшад 1937 ондо дунда һургуули дүүргэжэ гараа. Мүнөө 1925 ондо баригдаһан һургуулиин байшан соо районой пионернүүдэй байшан оршоно.

Би Түнхэнэй эхин һургуули дүүргээд, 1927-30 онуудта Хэрэнэй Ленинэй нэрэмжэтэ һургуулида һураа һэмби. Тиихэдэ һургуулиин багшанар, һурагшад тон эдэбхитэйгээр ниитын хүдэлмэридэ район соогоо хабаадагша бэлэй. Хүдөө нютагуудаар ябажа, концерт харуулдаг, зүжэг наададаг, лекци уншадаг байгаа. Һургуули соомнайшье саг үргэлжэ элдэбын һонин хэмжээ ябуулга үнгэрдэг бэлэй. Ажабайдалда боложо байгаа хубилалтануудтай дашарамдуулан, һурагшад митинг үнгэргэдэг һэн. Тэрэ үеэр Боохоной һургуулиие нюдаргын баяшуул галдаба гэһэн һураг зугаа тараба. Хүдөөдэ хамтын ажал үргэнөөр байгуулагдажа, дурагүйшүүлэй хирэ-хирэ болоод лэ, «шүдэеэ» харуулдаг байһаниинь бултанда мэдээжэ. Манайшье һургуулиие шатааха һанаатай байна гэһэн мэдээн ороод, бидэнэр — ака классайхид һуниндөө һургуулияа хаража хонодог һэмди.

Тэрэ гэһээр тэбхэр жаран табан жэл үнгэржэ байна. Хэрэнэй һургуулиие гурбан мянганһаа үлүү хүн дүүргэжэ, һургуулиин нэрэ солые Совет ороной алишье буланда нэрлүүлнэ. 33 һурагшадынь эрдэмтэд болонхой, тэдэнэй дунда философиин эрдэмэй доктор, профессор Е. И. Морозов, биологиин эрдэмэй доктор, профессор М. И. Митюшов, Зүүн Сибириин технологическа институдай ректор, профессор, Д. Ш. Фролов, Коммунис партиин XXIV съездын делегат А. Д. Таханов, экономическа эрдэмэй кандидат, Коммунис партиин XXVII съездын делегат В. Б. Саганов гэгшэд болоно. Мүнөөдэр Хэрэнэй һургуулида 989 һурагшад һурана. Тэдэндэ 69 багшанар эрдэм ном заана гээшэ. РСФСР-эй һургуулиин габьяата багшанар М. И. Дубовагай, Н .А. Тулусоевагай нэрэ район соогоо бултанда мэдээжэ. Буряадай АССР-эй һургуулиин габьяата багшанар А. В. Толмачева, Т. И. Серебрюкова, СССР-эй арадай гэгээрэлэй отличнигууд Е. М. Гусева, Г. Г. Чернегова, РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличнигууд В. М. Сун-Бую, Л. Е. Томилова, Г. Ж. Тоглохинов, Г. Ч. Будаев, К. Ж. Дамбаев, Н. Г. Юрьева гэгшэд бэшэ нүхэдөө дахуулан, хүүгэдые эрдэмэй үндэһэндэ һургана.

Түнхэнэй районой эгээл томо Хэрэнэй Ленинэй нэрэмжэтэ һургуулиин коллектив мүнөөшье район доторoo боложо байгаа хубилалтануудта эдэбхитэйгээр хабаадалсана. Ургажа ябаа залуу халааниие Ильич багшын һургаал баримталан, ажабайдалай үргэн харгыда гаргана.

А. ПАНТЕЛЕЕВ,
багшын ажалай ветеран.

В. И. Ленинэй түрэһөөр 120 жэлэй ойдо

ЛЕНИН БАГША БУРЯАД ПОЭМЭНҮҮД СОО

Буряадай поэзи соо В. И. Ленин тухай поэмэнүүд өөрынь онсо һуури эзэлдэг гээшэ. Эдэ зохёолнууд олон бэшэшье һаа, уг удхаараа нэгэдэн, Буряадай лениниана болоно гэжэ тоолохоор ха.

А. Тороевой «Ленин багша» (1940 он) гэжэ поэмэ-ульгэр табяад онуудай тэн болотор Ленин тухай тон томо зохёол байһан гээшэ. Гадна тэрэ үеэр зохёогдоһон Х. Намсараевай «Ула ба зула», Д. Мадасоной «Тэрэ һуни», Ж. Тумуновай «Сүхэ-Баатар» гэжэ поэмэнүүд Ленин тухай аялгаар нэбтэрэнхэй. Зүгөөр жараад онуудай үеэр 7 поэмэ мүндэлөө бэлэй: Ц. Бадмаевай «Жаргал» (1957 он), Ч-Р. Намжиловай «Эхын зүрхэн» (1964 он), Н. Дамдиновай «Минии багша Ленин» (1968 он), Д. Жалсараевай «Баатар тухай домог» (1969он), Ц. Галсановай «Багша тухай Байгалай домоглол» (1969 он), Ш. Нимбуевай «Ленин тухай сэдьхэлэй үгэ» (1969 он), А. Бадаевай «Ильичэй миһэрэл» (1969 он). Харин далаад ба наяад оной үедэ Ленин тухай шүлэгүүд бэшэгдээд, поэмэнүүд хомор байгаа. Энэ хадаа «тогтонги» байдалай хооһон буурсаг болоно ха.

Эдэ поэмэнүүд юундэ иимэ олоор нэгэ үедэ бии болооб гэхэдэ, В. И. Ленинэй түрэһөөр 100 жэлэй ойе нэрэтэй түрэтэйгээр угтаха гэһэн эрмэлзэлдэ поэдууд абтаһан байгаа бшуу. Дурсагдаһан зохёолнууд жанраараа ондо ондоонууд. Гэбэшье хоёр түхэл янза аман зохёолой-романтическа ба реалис янзанууд тэдэниие нэгэдүүлнэ.

Түрүүшын түхэл янзые хаража үзэебди. «Жаргал», «Баатар тухай домог», «Багша тухай Байгалай домоглол» поэмэнүүд аман зохёолой-романтическа маягтай байна.

«Жаргал» гэжэ поэмэ хэмжээгээрээ ехэ бэшэшье һаа, үйлынгөө хүгжэлтын талаар яб гэмэ зохёол болоно. Үйлын хүгжэлтые ба хүнүүдые зураглалгада арадай үльгэр онтохоной аялганууд ехэ үүргэ дүүргэнэ. Сагаан һанаатай Жаргал гэжэ үгытэй үбгэжөөл нүхэн гэр соо ажаһуудаг, ганса үнеэтэй гэжэ поэмын түрүүшын мүрнүүд соо хэлэгдэнэ. Иимэрхүү янзаар юрын онтохонууд эхилдэг бэшэ гү? Поэт геройнуудаа социальна зүришэлдөөнүүд соогуур ябуулаад ,революционно отрядай ерэлгээр зохёрлоо дүүргэнэ.

Үбгэжөөлэй ойлгомжоор Ленин поэмэ соо зураглагдана. Үгытэй хүнүүдтэ туһалдаг баатар Россида түрөө гэһэн һураг суу үбгэжөөлдэ дуулдана. Тэрэ баатар нютагтань ерэжэ, баянай буляжархиһан ори ганса үнеэень бусаадаг һай гэжэ үбгэжөөл сэдьхэнэ. Газаашаа ходо гаража, харгы руу шэртэжэ зогсодог байба. Тэрэ баатар гээшэнь ямаршуу хүн бэ гэжэ һурагшалнашье. Халзан малаан, гэрэй уняа тулама үндэр хүн гэжэ нэгэ заримашуул хэлэнэ. Бэшэ зариманиинь үй түмэн сэрэгтэй гэлсэнэ. Он жэлнүүд үнгэрнэ. Нэгэтэ улаан гвардиин сэрэгэй ерэхэдэ, баатар Ленин ерээ гэжэ үбгэжөөл һанаад, үнеэень бусаажа үгэхыень тэрэ гуйна. Ерүүл иигэжэ харюусана: «хүлисэгты ,би Ленин бэшэб», харин «Ленинэй даабаряар ерээбди», большевигүүдтэй холбоотой байһанайнгаа түлөө хаалгуулһан хүбүүнэйнь нүхэдбди гэжэ үбгэжөөлдэ ойлгуулна. Тиигэжэ Ленин тухай, революционер болоһон өөрынгөө хүбүүн тухай үбгэжөөл ойлгожо абаба. Үльгэр онтохоной баатар шэнгеэр үзэгдэһэн Ленинэй образ поэмын түгэсхэлдэ үбгэжөөлдэ айхабтар дүтэ, хүбүүнтэйнь суг нэгэ хэрэг хэжэ байһан, тон түрэл хүн мэтээр үзэгдэнэ.

Ажалша буряад арадта абаралта асарһан хубисхал тухай зохёол соо Жаргал үбгэн Ленин хоёр гол геройнуудынь болоно. Поэмын удха соо, геройнуудай абари занда арад зоной ойлгомжын шэнжэ шанар ажабайдалтай, түүхын үйлэ хэрэгүүдтэй зохидоор «гүрэгдэнхэй» гэжэ тэмдэглэмээр.

Буряад нютагта болоһон үйлэ хэрэгүүдэй В. И. Ленинэй ажал ябуулгатай холбоотой байһыо автор харуулхадаа, намтартань, ороһон буряад баримтануудыешье олоно хэбэртэй. Иимэ онол арга дурсагдаһан бусад поэмэнүүдтэ мүн лэ хабаатай. Хэм хэмжүүрыень алдангүй, этигэмэ жэшээнүүдтэ үндэһэлэн, үнэн зүбөөр зураглажа, поэт ехэ амжалта түйлаһан байна.

Д. Жалсараевай «Баатар тухай домог» хадаа «Жаргал» гэжэ поэмэтэй уг унгяараа адлирхуу аад, нэгэ бага ондоошогоор найруулагданхай.

Ц. Галсановай «Багша тухай Байгалай домоглол» соо поэт Д. Жалсараевтал адляар «Ленин Байгал далай ерээ», «Ленин Буряад орондо ерээ» гэжэ батална. Ленин Сибириин Шушенска тосхондо ажаһуугаа, зүгөөр Сибирь хадаа нэгэ нютаг гээшэ: Байгалһаа гараһан Ангар мүрэн Енисей руу шудхан ороно; Саян ууланууд хадаа олон арадуудай, тэрэ тоодо буряадуудай, ажаһуудаг ниитэ нэгэн хада мүн болоно гэжэ поэт домоглоно.

Эдэ поэмэнүүд соо арадай аман зохёолой аялганууд түүхын баримтанудтай, мүнөөнэй ажабайдалһаа һабагшатай үйлэнүүдтэй холбоотой байна бшуу. Тиимэһээ үнэхөөрөө болоһон мэтээр үзэгдэхэ юм.

Мүнөө бодото үйлэ хэрэгүүдтэ үндэһэлһэн бүтээлнүүдые хараябди.

«Эхын зүрхэн» гэжэ поэмэ Ленинэй эжы — М. А. Ульяновада зорюулагданхай. 1887 ондо болоһон үйлэ хэрэгүүд, Александр Ульяновай түрмэдэ хаагдаһан, эжынэйнь тэрээндэ ошоһон, Володя Ульяновай һурахаяа Казань хото руу ошоһон тухай поэмэ домоглоно.

Ш. Нимбуевай «Ленин тухай сэдьхэлэй үгэ» гэжэ поэмэ — Яруунада, Буряад орондо Совет засагай үедэ Ленинэй һургаал заабаряар боложо байһан ехэ хубилалтанууд тухай уянгата монолог мүн. Эдэ поэмэнүүд соо Ленинэй образой гүйсэдөөр харуулагдаагүй һэн тула удаадахи зохёолнуудые хаража үзэебди.

«Ильичэй миһэрэл» гэжэ багахан поэмэ уг удхаараа угаа һонин. Ильичэй миһэрэл соо социальна, философско ехэ удхын байһые поэт обёоржо, иигэжэ тайлбарилна. Энэ хадаа социалис хубисхалай илалтын баяр баясхалан ба дарлагшадые үзэн ядалга болоно. Гадна гурбадахи миһэрэл — Ленинэй үзэл бодолнуудай манай ажабайдалда бэелүүлэлгэһээ үндэһэтэй поэдэй баяр баясхалангай миһэрэлшье бии байна. Сэхэ руунь хэлэбэл, Ильичэй миһэрэл тухай гансал гурбадахи хуби соо хэлэгдэнхэй. Зүгөөр хоёрдохи хуби соо миһэрэл тухай бодомжолходоо, миһэрэл хадаа эрхэ сүлөөгэй түлөө тэмсэлшын хүсэ шадал гэжэ харуулна, тэрэнь «Спартагай туг дээрэ, Пугачёвой һэлмын үзүүртэ харагдаа һэн» гээд поэт батална. Поэт бусад бүлэгүүд Ильичэй миһэрэлээр туяарһан мүнөөнэй ажабайдал тухай публицистическэ мүрнүүд болоно.

Айхабтар һонин темые зураглалгада поэт ехэ арга боломжонуудые хэрэглээгүй гэжэ ажаглахаар байна. Ильичэй миһэрэл тухай сэхэ руунь үсөөн хэлэнэ. Хэрбээ Ленин тухай дурсалгануудые харабал, ямар һонин үгэнүүдые олохобибди! «Миһэрэлэйнгээ мүрнүүдые сэхэлдюулэн», «зөөлэхэн зохид миһэрэл» гэхэ мэтын образно үгэнүүд олон лэ. Жэшээнь, «Эхэ» гэжэ романайнь түлөө М. Горькиие сүүдлэхэ тухай хаанта засагай правительствын абаһан шиидхэбэри тушаа Ленин дууламсаараа, «нюураа уршылгаба, удаань толгойгоо гэдэргэнь хинсайлгаад, нюдэеэ анижа, ямар бэ даа жэгтэйгээр энеэшэбэ». Үгышье һаа, Махай үзэл дэмжэдэг, Багдановтай «хүйтөөр, наадалһан хэбэртэйгээр» үгэ буляалдана. «Имагтал үнэн сэхэ хүн иигэжэ энеэдэг юм» гэжэ итальян загаһашад хэлэһэн байдаг. Гадна М. Горький иигэжэ дурсаһан юм: «Владимир Ильич шэнгеэр эльгэнэй эгшэтэр энеэжэ шададаг хүниие оройдоошье харааgүйб... Иигэжэ энеэхын тула сэдьхэл бодолой ехэшье, тэгшэшье байдал хэрэгтэй». Энэ бүлэгые тобшолходо, Ильичэй миһэрэл соо гүн бодолтой, талаан бэлигтэй хүнэй шэнжэ гүйсэдөөр харагдана ха.

Н. Дамдиновай «Минии багша Ленин» гэжэ поэмые хараябди .В. И. Ленин тухай зохёогдоһон буряад бүтээлнүүдэй дунда энэ поэмэ тон һайниинь болоно гэжэ сэгнэлтэй.

И. В. Бабушкинай нэрэһээ хэгдэһэн хөөрөөн поэмын олонхи хубиие эзэлнэ. Ленинэй хүтэлбэрилһэн марксис кружогуудай бии болоһон үе, Петербургын фабрикануудта эмхидхэгдэһэн революционно ажал ябуулга тухай, 1902 ондо Лондон руу ошожо, Ленинтэй уулзаһан тухай, Забайкалида 1905 оной революцида хабаадажа, наһа бараһан тухай поэмэ хөөрэнэ. Эдэ бүгэдэ И. В. Бабушкинай, Н. К. Крупскаягай дурсалгануудта үндэһэлһэн, баримтата поэмэ болоно.

1910 ондо И. В. Бабушкин тухай бэшэһэн некролог соогоо В. И. Ленин иигэжэ тэмдэглэһэн юм: «Иимэ хүнүүдгүйгөөр арад богоолнуудай арад, зарсануудай арад байһан зандаа үлэхэ һэн. Иимэ хүнүүдтэй байһанород арад тэмсэжэ, элдэб дарлалтаһаа мултаран, өөһэдтөө эрхэ сүлөө олохо юм».

Ленин тухай поэмэнүүдые хаража үзөөд, хэдэн иимэ тобшололнуудые хэмээр байна.

1. Ленин тухай поэмэнүүдэй бии болоһон ушар буряад поэдүүдэй үзэл бодолой, уран һайханай бодомжын ургаһые гэршэлнэ. Ленинэй образые Буряад ороной түүхэтэй ба мүнөөнэй байдалтай холбожо харуулха эрмэлзэл бүхы поэмэнүүд соо бии байна. Мүнөөдэрэй хараагаар адаглахада, «Минии багша Ленин», «Баатар тухай домог» гэжэ поэмэнүүд соо В. И. Ленин тон үргэнөөр харуулагданхай гэжэ сэгнэмээр.

2. Арадай аман зохёолой-романтическа аялгатайгаар зохёогдоһон поэмэнүүд соо түүхын бодото баримтанууд ба үйлэ хэрэгүүд оруулагдана, тэдэнэй поэмын удхада нүлөөлһэн ушарай һайе тэмдэглэмээр.

3. Гэхэ зуура манай поэдүүд Ленинэй зохёолнуудые, тэрээн тушаа дурсалгануудые һайнаар мэдэнэгүй, түүхын баримтануудые оложо, гүнзэгы шэнжэлэлгэ хэнзэгүй гэжэ поэмэнүүдынь харуулһан байна.

В. И. Ленин тухай темэ угаа орёо хүдэлмэритэй, эндэ поэдэй шэнжэлэгшын ба философ бодомжологшын шэнжэ шанар дүүрэнээр харагдаха зэргэтэй. М. Горькишье «Ленинэй портрет бэшэхэнь хүшэр байна» гэжэ хэлээ һэн шуу.

Буряадаймнай поэдүүд В. И. Ленин тухай томо-томо шэнэ зохёолнуудые бүтээхэнь лабтай. Энэ ушараар Ч-Р. Намжилов «Агуухэ жэшээ» гэжэ шүлэг соогоо иигэжэ зүб бэшэһэн байна:

> **Хэды дахин тэрэ гэһээр**
> **наран мандааб,**
> **Хэр ехэ үһан урдааб**
> **иишэ тиишээ!**
> **Удаан болохо бүреэ**
> **уряалан дуудаад,**
> **Улам хүсэтэйл Ильичэй**
> **агуухэ жэшээ.**

Ц-А. ДУГАР-НИМАЕВ,
Буряадай Нийтын эрдэмэй институдай гол эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

Дурасхаалта газарнуудаар

НЮУСА БАЙРАДАНЬ

ЛЕНИНГРАД. В. И. Ленинэй һүүлшын нюуса байра Выборгдо, Финляндска (мүнөө Октябрьска) түмэр замай Ланская станцида дүтэхэн байһан юм. Ехэ байшан гэрэй дүрбэдэхи дабхарта, М. В. Фофановагай байрада тэрэ нюуса байрань оршодог һэн.

Энэ байрада 1917 оной июлиин 6-да В. И. Ленин түрүүшынхиеэ ерэһэн юм. Июльдэ болоһон үйлэ хэрэгүүд тухай асуудалаар РСДРП-гэй Центральна Комитедэй гэшүүдэй үсөөхэн хүнүүдэй хабаадалгатай зүблөөн тэндэ болоо һэн.

М. В. Фофановагай байрада Владимир Ильич Выборгһоо Петроград нюусаар бусаһанайнгаа удаа, 1917 оной октябрьһоо октябриин 24-дэ Смольный ошоторoo тэрэ эндэ байрлаа. Энэ байраһаа тэрэ Центральна Комитедтэй холбоогоо байгуулдаг, зэбсэгтэ восстаниие ударидадаг һэн. Партиин вождиин эндэ байрлаһаниинь тон нюуса байгаа.

Хэдэн статья, бэшэгүүдые В. И. Ленин эндэ бэшэһэн байха юм.

Мүнөө энэ байра Нева мүрэн дээрэхи городой дурасхаалта музейнүүдэй нэгэн болонхой. Владимир Ильичэй эндэ ажаһууһан, ажаллаһан комнато, столово соонь М. В. Фофановагай туһаламжаар түүхэтэ тэрэ үеын байдал зохёогдоһон юм.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Энэ столой дэргэдэ В. И. Ленин хүдэлдэг байһан. Лагван, ручка табиха табюур, номуудынь — тэрэ үедэ байһан бодото юумэнүүд. 2. Музейдэ ерэгшэд столово соо.

ТАСС-ай фотохронико.

ТОЛИ

«Нюуса тобшын» 750 жэлэй ойдо

ОЁОРГҮЙ ГҮНЗЭГЫ ДАЛАЙДАЛ

МОНГОЛ угсаатанай «Нюуса тобшо» гэжэ зохёолой эхэ бэшэг арбан гурбадахи зуунай үеһөө эхитэй, монгол үндэһэтэнэй түүхын уран зохёолой гайхамшагта дурасхаалта бэшэг юм. «Монголой нюуса тобшо» гэжэ анханай нэрлэгдэһэн байна. Энэ дурасхаалта ном бэшэг манай буряад зондо дүтэ хабаатай юм. Арбан гурбадугаар зуун жэлэй үеэр зохёогдоһон энэ бэшэг зохёогшын (авторай) нэрэ үгы, анонимна ном гэжэ тоологдодог.

«Монголой нюуса тобшо» эртэнэй түүхын гурбан тулгуур бэшэгэй нэгэниинь болоно: «Нюуса тобшо», «Юуван уласай түүхэ», «Рашид-эд-динэй түүхын суглуулбари». Монголой гүрэнэй нюуса түүхын хубида түүхэтэ ябадалые үнэн журамаар тэмдэглэһэн, нүгөө талаараа үнэн бодото, баран гүйсэд байһан тула хооһон бэшэ дурасхаалта бэшэг юм.

«Нюуса тобшо» болбол эртэнэй монгол хэлэнэй анханай баялиг харуулһан хэлэнэй дурасхаалта баримта боложо үгэнэ. Энээнһээ гадна «Нюуса тобшо» болбол Монголой эртэнэй хуули саазые тэмдэглэһэн байна. Мүн олон дайн байлдаан тухай домоглоотой «Нюуса тобшо» болбол Монголой гүрэн түрын нюуса түүхые тэмдэглэһэн ушарһаа, олон зуун жэлэй турша соо тэрэниие «алтан абдар» соо хадагалһан байха.

Мин хан түрын зарлигаар түүхэдэ найруулагдаһан «Юуван уласын нюуса тобшо» гэжэ нэрлүүлжэшье түүхэдэ ороһон байна. Тиигээд Мин уласһаа абаад, Юуванда хүрэтэр хадагалжа байһан түүхэ бэшэгые ондоо номуудтай хамта Нанжин хотоһоо Бээжэндэ шэлжүүлжэ асарһан байна. Энэ номой уг эхэ Мин хан түрын һүүлшын үедэ, һамаргаата сагай болоходо шатаагдашаһан гэхэ. Хаанай түүхын номой һанда хадагалагдажа байһан буулгабаринь үлэһэн юм. Тиигээд һангай номууд соо ондоо номуудаар худхагдашаһан байгаа.

Монгол угсаатанай үндэһэн дурасхаалта энэ бэшэг хадаа мүнөө үе хүрэтэр ерэһэн эртэ урдын зохёол гэжэ дээрэ хэлэгдээ һэн. Чингисэй хэдэн урда үеһөө арбан гурбадахи зуун жэлэй дүшөөд он хүрэтэр «нэмжыһэн» түүхые уран гоё хэлээр найрууланхай. Тиимэһээ энэ зохёол хадаа монгол үндэһэтэнэй соёлой үнэр баян ном болоно. Ямаршье талаһаань энээниие эрдэмтэд шудалжа байдаг. Монгол угсаатанай эхэ ороной соёлой һанда шухала хуби нэмэри боложо үгэнэ, тиигээд мүнөө Буряадта толилогдожо, хэблэгдэжэ, гаража байһаниинь сагай һайн тээшээ хубилһанай тэмдэг. Тиихэдээ ехэл шухала хэрэг бүтээгдээд байна. Мүнөө манай соёлой һанда үй хүрэнгэ боложо ороод, олон уншагшадай дунда ехэ һонирхол үүсхэнэ.

«Нюуса тобшо» хадаа арбан наймадугаар зуун жэлһээ эхилээд шудалагдажа, арбан юһэдүгээр зуунһаа хойшо гадаадын эрдэмтэдэй анхаралые татажа байна. Мүнөө үедэ али олон гүрэнэй үндэһэтэнэй хэлэн дээрэ галиглажа, буулгагдажа, оршуулагдажа, барлагдан хэблэгдэжэ, олон талаһаа нягтаар шудалагдажа, эрдэм шэнжэлэлгын анхаралда нилээдгүй ебтанхай.

Гадаада, дотоодо эрдэмэй байдалһаа үзэбэл, шэнжэлжэ байһан ябадал түүхын, хэлэнэй талаһаа шудалжа, шэнжэлжэ байһан ябадалда гол материал боложо үгэнэ. Энэ талаһаа ехэхэн амжалтатай бүтээлнүүд, үгүүлэл зүйлнүүд, статьянууд найруулагдаһан байна. Монголой уран зохёолой, түүхын дурасхаалта бэшэг болоһон энэ зохёол болбол гарбал нэгэтэй буряад түүхэтэй, уран зохёолтой зэргэлүүлжэ, уялдуулжа шудалааһаа, ехэ шухала хэрэг болохо. Энээн тухаймнай Буряадта ехэ нэрэтэй солотой докторнууд, профессорнууд, габьяата эрдэмтэд бэлэн байна бшуу.

Нүгөө талаһаань шудалжа үзэбэл, мүнөө хүрэтэр «Нюуса тобшын» үндэһэн хэлбэриие шэнжэлһэн хүн үгы. Энэ тулгуур бэшэгтэ юун харагданаб гэжэ асуубал, Монголой эртэнэй ниитын байдал, илангаяа хүгжэлтын түүхын, оршон байгаалиин, ажахын, соёлой урлал гэхэ мэтэ болоно. Энэ «Нюуса тобшодо» шэдитэ ульгэр, түүхэ, домог, түүхын найруулга, баатарай туужа, онсо хошоо үгэнүүд, ирагуу хэлэн — хуу бии. Энэ талаһаань харахада, монгол угсаатанай зохёол болоходоо, бэшэгэй зохёолтой уялдажа, тодорхой тэмдэглэгдэһэн байна. Энэ домог, шэдитэ ульгэрнүүдые, хошоо үгэнүүдые үзэбэл, манай буряад ульгэрнүүдтэй, хошоо үгэнүүдтэй узуур удхаань адли болоно. Эдэниие бултыень зэргэлүүлжэ үзөө хада ехэ шухала хэрэг гэжэ би һананам.

Тэрэ ирагуу найруулгыень, монгол шүлэгэй шэнжэ хэлбэриие буряад шүлэгтэй уялдуулжа, зэргэлүүлжэ хараад, гүнзэгы наринаар шудалжа үзөө һаа, иимэ харюу олдохо байна. Монголой «Нюуса тобшодо» зохёолые яажа бүтээһые, хэлбэри онсолгые, толгой холболгын ёһо гуримые элеэр харахаар, Энээниень нарин нягтаар буряад эрдэмтэд шэнжэлжэ, өөрынгөө буряад шүлэгүүдтэй ниилүүлжэ үзэбэл, буряад шүлэгүүдэй монгол шүлэгтэй хэзээ үеын холбоотой, нэгэ һуури эзэлжэ гараһан гэжэ үзэхэ ёһотойбди.

«Монголой нюуса тобшо» соо хэлэлгэ, Монголой оршон тойрон байдал, зан абари, шажан суртал, амидаралай онол арга гүнзэгы дотор сэдьхэлтэй уялдаһан байна. Энэ зохёол хадаа өөрынгөө түүхын уг удхаһаа ехэ баян юм. Тус зохёол соо буряад зон тухай, илангаяа хори-буряадые ганса хан газарта бэшэ, олон газарта дурдаһан байна. 1207 ондо Чингис хаан Жочи хүбүүгээ ойн иргэдые (зониие) эзэлээд тэхэрижэ ерэхэ гэжэ алас холо аянда ябуулһан байха.

Жочи хадаа Ангар, Байгал гаталжа, Енисей мүрэндэ хүрэжэ, үни удаан ябаад бусаа. Тиихэдээ буряад хамнигадые эзэлжэ, бэедээ мэдүүлжэ бусаһан ха. Манай Зэдэ нютагаар һуудаг хатаагин обогто буряадууд гэжэ Чингис хаантай дайралдажа, атаа мэеэ буляалдадаг, ехэ хүсэтэй сэрэгтэй баатарнууд байһан байна. Энээн дээрэһээ үзэбэл, буряад зон Чингис хаанай үедэ, Чингисэй мүр дээрэ мүргэлдэжэ, зохилдожо байһан зон гээшэ. «Нюуса тобшые» үзэхэдэ, танса эдэ баримтанууд бэшэ, мүн олон зүйлнүүд бии юм. Дурасхаалта энэ ном болбол олон бодото жэшээ баримтатайгаар бэшэгдэнхэй. Хожом һүүлдэ хэблэгдэһэн «Алтан тобшо», «Эрдэниин тобшо» гэхэ мэтын судар бэшэгүүд, хэнэйшье мэдэһээр, баһал Монголой түүхые уран зохёолой аргаар бэшэһэн номууд байна.

• • •

ХУБИЛАЙ хаанай үедэ Чингисэй түүхые найруулхын тула 1264 ондо гүрэнэй түүхын хүрээлэнһээ агуу хаанай үйлэ ябадал тухай бэшэхэ, тэмдэглэхэ ажал хэгдэһэн байна. Тиигээд 1273—1286 онуудай хугасаада Чингис хаанай бэшэ, Монгол хаанай үнэн түүхын хитад хэлэн дээрэ бэшэгдэһые монголоор оршуулһан байна. Энээниие Хубилай сэсэн хаанда уншажа үзэһэн хойноо, дахин заһабари оруулһан байна. Түмэр Үлзытэ хаанай үеын болоходо, 1303 ондо Чингис, Үгэдэй, Гуюг, Тулуй хаануудай үнэн түүхые бараниинь бэшэжэ түгэсхэһэн байгаа.

Түмэр Үлзытэ хаанай эхин үедэ 1295—1296 онуудта Хубилай Сэсэн хаанай түүхые бэшэжэ дүүргэһэн байна. Рашид-эд-динэй үндэһэлжэ бэшэһэн «Алтан дэбтэр» гээшэ алтаар бэшэгдэһэн гэжэ хэлсэдэг. «Алтан дэбтэрэй» уг бэшэгынь олдодоггүй. Зүбынь хадаа иимэ байна: Рашид-эд-дин хадаа «Монголшуудай түүхые («Түүхын сугалгаан») бэшэхэдээ, «Алтан дэбтэрые», «Юуван уласай түүхые» гол болгожо үндэһэлэн абаһан юм. Тэрэ хадаа Хубилай сэсэн хаанай үе болоно, «Монголой нюуса» тобшые тэрэ үедэ оложо шадаагүй юм.

Энээнһээ ондоо «Богдо баатар бэеэрээн дайлагсан тэмдэглэл» гэһэн зохёолые хитад хэлэнһээ монгол хэлэн дээрэ оршуулһан юм. Энэ судар соо Чингис хаанай үйлэ ябадал нилээд наринаар бэшэгдэһэн тула баһал манай буряад түүхэдэ ехэ хэрэгтэй тулгуур ном болохо зэргэтэй. Энэмнай юунтэйшье сэгнэшэгүй, оёоргүй гүнзэгы далайдал баялиг болоно ха юм.

М. ХОМОНОВ,
хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

Зүүн Сибириин соёлой дээдэ һургуулида 2-дохи жэлээ һуража байдаг Монгол ороной, Тувагай, Яхадай болон Россин арадуудай түлөөлэгшэдэй соёлой үдэшэнүүд үнгэргэгдэжэ байна.

Түрүүшын үдэшэ Буряад ороноймнай залуу хүбүүд, басагад өөһэдынгөө үндэһэн хэлэн дээрэ урданайнгаа һайхан үреэлнүүдые, дуунуудые, хатар наадануудые харуулһан байна.

ҮНДЭҺЭ ЯҺАТАНАЙ ҮДЭШЭНҮҮД

Мүнөөнэй хубилган шэнэдхэлгын үедэ манай институдай оюутанай энэ хэрэгтэ өөрынгөө хубитые оруулалсажа байһаниинь һайшаалтай. Юуб гэхэдэ, эдэмнай удахагүй институдаа дүүргэжэ, хүдөөгэй соёлой байшангуудта ажаллажа эхилхэдээ, эндэ һуража абаһан мэргэжэлээ ажабайдалда ашаглажа эхилхэдэнь ехэл туһатай байха ха юм.

Мүн энэ үдэшэ Ц. Сампиловай нэрэмжэтэ уран зурагай музейн эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Юлия Гунгаевна Худугуева буряад уран зураашадай бүтээлнүүдые харуулжа, һонирхолтойгоор хөөрэжэ үгэбэ. Тиихэдэ буряад арадай эдеэгээр сугларагшадые хүндэлөө, энэ долоон хоног Россин, Яхадай, Тувын, мүн Монголой түлөөлэгшэд гоё һайхан дуун болон хатарнуудаа гүйсэдхэжэ, ехэ баясуулаа. Гадна гоё һайхан хубсаһануудаа үмдэжэ, амтатайгаар бэлдэгдэһэн эдеэгээр ерэһэн айлшадаа угтажа, һайхан ёһо заншалаа мүн лэ харуулба.

Имэрхүүгээр олон үндэһэ яһатанай иимэ һайхан үдэшэнүүд жэл бүри үнгэргэгдэжэ байха болобо.

Вл. ГУНЗЫНОВ,
манай штатнабэшэ корр.

Цыден ЦЫРЕНДОРЖ

УЯНГАТА ШҮЛЭГҮҮ

НАНГИН ГАНСА ДУРАЯА...

Дэлюун талым
эреэн борохон жэргэмэл
Дэлибэл даа,
уянгата сэнхир дуугаа.
Дэлгэр сэдьхэлэйм
уян сагаан хүбшэргэй
Дуудабал даа,
нангин ганса дураяа.
Дуудабал даа,
нангин ганса дураяа.
Хангай уулын
уран дууша хүхы
Ханхинахань даа,
Харахан зүрхэнэйм
ханхинуур
Хангюурдабал даа,
Хангюурдабал даа,

ЭРЬЕСЭ

Сэнхэг хюруута намарнай
Сэлюун дайдадаа сэнхиибэ.
Сэсэгтэ намжаа нажарнай
Сэнхир дуулимдаа хайлаба.
Эхэ байгаали үрэһөө сасан,
Энгэр хүрьһэндөө мансылаад,
Эртын намарые дууран
угтана,
Мүнхэ наһаяа гэршэлэн...
Дуута хабар удангүй
Дулаахан элшээр тэхэрихэл.
Дайдын торгон нюрган дээрэ
Дахяад сэсэгүүд һалбархал.

ХОЁР ТЭЭШЭЭ

Аалихан намда дүтэлөөд,
Асууһан нюдөөр шэртэнэш.
Ходол ходол этигэл дүүрэн
Юушьеб даа хүлеэнэш.
Халуухан харасаар
энеэбхилээд,
Хажуудам гэнтэ эрьелдээд,
Гүпмэрхэн нюдээ уһатуулан,
Гомдолоо намда мэдүүлнэш.
Гэнэн харахан нюдыеш
Гэтэн гэтэн уярнаб.
Гэнтэ зүрхэм шэмшэрээд,
Гэмтэй мэтэ зогсоноб.
Хашалан ехэтэ заяамнай
Хоёр тээшээ зурынхай —
Бишни — намар тээшэб,
Шимни — хабар тээшэш.

ТҮҮДЭГ

Огторгойн оёоргүй гүнзэгы руу
Ошотон түүдэг соробхилно.
Хизааргүй дайдын оршониие
Халуун элшээрээ гэрэлтүүлэн.
Захагүй мүнхэ замби түбидэ
Зула мэтэ гэрэлтэн бадараад,
Дүлэтэ түүдэг шадалаа баран,
Залиран бүхэбэл шандаруу
болоод.
Хүнэй наһан баһал иимэ
Саг зуурын түүдэг мэтэл.

МАНАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

— Николай Юрьевич, ямар зорилготойгоор энэ аяар холын харин гүрэнүүдтэ аман зохёолой коллектив ошоһон байнаб? Ямар нютагуудаар республикынгаа үндэһэ яһатанай уран бэлиг харуулааб, хөөрэжэ үгыт.

— Һая үнгэрһэн март һара соо Францида Россин эхэнэрнүүдэй фестиваль болобо. Тэрэ фестивальда манай республикын дуушад — Ехэ-Кунэлэйн шэмээшэгүүдэй ансамблиин арбан эхэнэр, «Магтаал» гэһэн арадай коллективэй найман эхэнэр, «Дэбэсэнэб» гэһэн Зэдын ансамбль, Хэжэнгын районһоо РСФСР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Пылма Цыреновна Доржиева — бүхыдөө 24 хүн хабаадаа юм. Тэрэ фестивалиие хэн үнгэргөөб гэхэдэ, Франциин ниислэл хото Парижай соёлой байшангай уран һайханай хүтэлбэрилэгшэ госпожа Франсуаза Грюнд толгойлоо. Нёдондо манай республикада айлшалһан госпожа Франсуаза Грюнд аман зохёолой ансамблиин дуушадые шагнажа, миндаһан дээрэ дуунуудые бэшэжэ абаа һэн. Энэ жэлдэ манда урилга эльгээгээ. Тиигээд бидэ март һара соо Франци, Голланди гүрэнүүдээр ябажа ерэбэ гээшэбди. Гоё һайхан, гайхалтай Париж дээрэ, тэрэ соёлой байшанда хамта дээрээ юһэн концерт харуулжа, республикынгаа үндэһэн яһатанай бэлиг шадабаритай урданай дуунуудтай танилсуулаабди. Француз зоной фольклорой түб байгуулагданхай. Гана гэжэ хотодо ошожо, уулзалгануудые үнгэргөөбди. Тиигээд саашадаа Альби гэжэ хотодо концерт, наадаяа тэндэхи зоной урда харуулаабди. Сэхыень хэлэхэдэ, французууд ехэ дулаахаар бидэниие угтажа, халуунаар альга ташаа. Альби хотоһоо Дундада далайн эрьедэхи Пертиньян гэжэ хотодо хэдэн концерт харуулаад, саашаа Марсель, Тулуза хотонуудаар ябаабди. Тиигээд Марсельһээ Голландиин Амстердам хото ошожо, баһа хэдэн уулзалга үнгэргөөбди. Тиигэжэ гансал Францида 16 концерт-наада табиһан байнабди.

— Европын соёлой, түүхын фольклорно түбүүд болохо үзэсхэлэнтэ һайхан Франциин ба Голландиин хотонуудта дуушаднай уран бэлигээ харуулаа. Тиихэдээ гансашье зохёохы ехэ хүдэлмэри ябуулаа бэшэ, мүн өөһэдөөшье һонин юумэ хараа, үзөө, хани барисаагаа улам батадхаа бэшэ гү!

— Зүб даа. Манай дууша эхэнэрнүүд ехэ һонин, гоё һайхан хотонуудтай танилсаа, түүхын ба соёлой дурасхаалта газарнуудые, хүшөөнүүдые хараа. Ябаһан газарнуудтамнай аман зохёолой түбүүдтэ хани халуун уулзалгануудай эмхидхэгдэһэниие мартахаар аал?! Дуу, хатар гээшэмнай хүн зониие нэгэдүүлдэг гээшэ ааб даа. Илангаяа арадай дуун — эб найрамдалай элшэн сайд болоно гэхэ хэрэгтэй. Харин гүрэнүүдэй шагнагшад ехэ һонирхон, халуунаар угтаа гэжэ үшөө дахин тэмдэглэхэ байнаб. Илангаяа «Магтаал» ансамблиин дуушан — 76 наһатай Мария Ильинична Данилова-

ФРАНЦИ, ГОЛЛАНДИ АЙЛШАЛААД...

Арадай дуун... Элинсэг хулинсагаймнай, үбгэ эсэгэнэрэймнай гүн сэдьхэлһээ мүндэлһэн, үетэнһөө үетэндэ дамжуулагдажа байдаг аялга һайхан арадай дуунуудые зүрхэ сэдьхэлээ уяруулан шагнахада, хэды гоёб даа. Арадай дуун яһатан бүхэндэ дүтөөр һанагдадаг, бүгэдэндэ ойлгосотой ха юм. Һаяхан аяар холын Франциин, Голландиин хотонуудаар уран бэлигтээ танилсуулһан, концерт наада харуулһан республикымнай уран һайханай эрхим коллективүүдэй гастрольнууд хадаа дээрэ хэлэгдэһэн үгэнүүдые батадхана.

Энэ гастрольнууд тухай хөөрэхыень Арадай уран бэлигэй научно-методическа республиканска түбэй директор, РСФСР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Н. Ю. Мадуевта хандабаб. Энэ хөөрэлдөө уншагшадайнгаа һонорто дурадхая.

ҮБЭР-МОНГОЛОЙ ОНТОХОНУУД

ТЭМЭЭН ЯАЖА ЭБЭРЭЭ АЛДААБ!

Эртэ урда сагта тэмээн гоё һайхан эбэртэй байһан юм. Нэгэ үдэр буга тэмээндэ ерэжэ: «Тэмээн ахай, би нэгэ айлда айлшалжа ошохоёо байнаб, та, намда зээлеэр эбэрээ үгыт», — гэбэ ха.

Тэмээн: «Болоно, ши хэзээ асаржа ерэхэбши?» гэбэ.

Буга: «Танай уһа уутаад, үнэһэн дээрэ хүльбэржэ, уулын оройдо гараад хүлеэжэ байхадатнай, абаад ерэхэб, танай эбэрые би хаана абажа ошохобиб?» — гэжэ хэлээд, тэмээнэйнгээ эбэрые абаад ябаа һэн. Иигэжэ тэмээн үдэр бүри уһа уужа, үнэһэн дээрэ хүльбэрдэг, уулын орой дээрэ гаража, бугаһаа эбэрээ абахаяа хүлеэжэ байдаг юм гэлсэдэг.

ТАХЯА ЮУНДЭ ҮДЭРЭЙ ГУРБА ДОНГОДОДОГ БОЛООБ!

Эртэ урда сагта тахяа үзэлэй һайхан шубуун байһан гэдэг. Сэлмэг нэгэ һайхан үдэр тугас шубуун тахяада ерэжэ: «Та намда һүүлээ зээлеэр үгыт, би нэгэ айлда бараалхажа ошохо һанаатайб», — гэхэдэнь, тахяа: «Болоно, ши хэзээ һүүлыем бусаажа ерэхэбши?» — гэбэ. Тугас шубуун: «Үүрэй сайжа байхада, нэгэ ерэхэб, үдэ боложо байхада, үшөө нэгэ ерэхэб, һүүлэйрнь үдэшэ дахинаа — ерэхэб, гэбэ ха. — Эдэ гурбан сагта ши бархираарай, шинии бархирхые дуулаад, дары ерэхэб», — гээд һүүлыень абаад ошоо һэн ха.

Тэрээнһээ хойшо эрэ тахяа һүүлээ эрижэ, үдэрэй гурба, тэрэл сагтань, саг үргэлжэ алдангүй донгододог болоһон байна.

ҮНЭГЭН ЗАРЯА ХОЁР

Бүри урда сагта үнэгэн заряа хоёр хоол хогшол харааһалжа ябатараа, тэг дундаа гэдэһэтэй шара тоһоной хэбтэхые обёорбо ха. Тиигэмсээрээ мэхэтэй үнэгэн иигэжэ хэлэбэ: «Хэмнай аха болоноб, тэрэмнайл абаг. «Эртэ урда сагта газар түбиин галай гуламтын шэнээн байхада, түрэг шубуунай дальбараа байхада, минии эжын намайгаа бүүбэйлжэ, дуулажа байха үедэ һэн ха», — гэхэдэнь, сэсэн заряа: «Би тэрэ сагта бүдүүн болоһон, залуу байгааб, ши тиихэдэ минии дүүтэй адли байгааш», — гэбэ. Мэхэтэй үнэгэн хэлэхэ үгөө олонгүй торожо, «тиимэ болобол, та минии ахатай адли байнат, энэ гэдэһэтэй тоһон танай болог», — гээд үгэһэн гэхэ.

«Зургаадай мэргэн» гэжэ номһоо С. А. БАХЛАЕВ буряадшалба.

ЁОХОРОЙ ДУУНУУД

• • •

Сагаан хадын боориие
Сэсэг ногоон гоёогоо,
Сэсэн түрэһэн үетэнөө
Сэнтэй костюм гоёогоо.
Урда хадын боориие
Ургы сэсэг гоёогоо,
Урихан түрэһэн үетэнөө
Уран костюм гоёогоо.

• • •

Хатартайхан мориндоо
Хатуу минаа шамайе,
Хара һүниин наадандаа
Зугаа наадан шамайе.
Жороотойхон мориндоо
Жолоо минаа шамайе,
Ёохортойхон наадандаа
Зугаа наадан шамайе.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

«Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сесси тухай информационно мэдээсэл номерто толилогдобо.

Мүнөөдэр — ленинскэ коммунис субботник. «Заншалта ёһоор» гэһэн гаршаг доро Улаан-Үдын ЛВРЗ-дэ субботнигые эмхидхэлгэ тухай штатнабэшэ корреспондент В. Вольскиин рассказ үгтэбэ.

«Съездын делегадаар — эрхимүүдые» — республикын партийна организацинуудта КПСС-эй XXVIII съездын делегадуудта кандидадуудые дэбжүүлгэ тухай мэдээсэл.

«Ленинскэ үзэл сурталай-теоретическэ һургаал ба мүнөө үе саг» — КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Марксизм-ленинизмын институдай директор, академик Г. Смирновой хоёрдохи хуудаһанда толилогдоһон статья иимэ гаршагтай.

Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадууд Ш. Б. Чимитдоржиев Д. Д. Лубсанов хоёрой һунгуулиин урда тээхи программатай газетын гурбадахи хуудаһанда танилсагты.

«Субботын үдэрэй галханай» материалнууд уншагшадай анхарал татаха. «Захааминда иимэ гэр бии юм» гэһэн гаршаг доро Баянголой хүүгэдэй байшангай хүмүүжүүлэгшэ В. Любарскаягай статья эндэ бии. Хүгжэлтэдөө гээгдэнги үхибүүд эндэ байлгагдадаг юм.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30 — «120 минута». 9.30 — «Манай саад». 10.00 Энэрхы сэдьхэлэй долоон хоног. «Вернувшиеся в жизнь» — баримтата фильм. 10.30 — А. Хачатурян. «Спартак». СССР-эй ГАПТ-ын зүжэг. 12.45 — «Ан амитадай аймагта». 13.45 — Фортепианна хүгжэмэй концерт. 14.05 — Худалдаа наймаанай һонин. 14.35 — «Александр Пархоменко» — уран һайханай фильм. 16.00 — «Россин бэеэ дааһан байдал». 17.00 — «Спектр». 17.30 — Арадай уран бэлигэй телепрограммануудай «Һолонго» гэһэн уласхоорондын VIII фестиваль. Б. Феоктистов наадаха. (СССР). 18.05 — Политическэ темэдэ хөөрэлдөөн. 18.55 — Уласхоорондын шэнжэлэл. 19.40 — Мультфильмнүүд. 20.00 — Энэрхы сэдьхэлэй долоон хоног. 20.15 — «Фермер—90» хүгжэмэй. Кантри ба Фолк гэжэ фестиваль. 22.00 — Время. 22.30 — «Телескоп». 22.50 — Гэр бүлын викторинэ. 24.00 — КПК-гай ЦК-гай Политбюрогой саг үргэлжын комитедэй гэшүүн, КНР-эй Госсоведэй Премьер Ли Пен. 00.30

АРБААД ТҮХЭРИГТЭШЬЕ ҺАА, АМТАТАЙ ДАА «АГДАМ»...

Мартын 28-най үдэр Закаменскын магазинуудай хажуугаар хүхюу зугаатай хүнүүд урагша хойшоо һүндэлжэ, хүл хөөрсэгэнөөн, хүлгүүтэй байба. Ниидэдэг «миисхэнүүдэйшье» буужа, досооһоонь хоёр метр үндэр, елэгэнэһэн хүбсаһатай ондоо түби бүмбэрсэгэй хүнүүдэй гаража ерээ һаа, эндэ иимэ олон хүнэй суглархань мэдэгдэнэгүй...

Али «аажамхан таладамнай алтанхан хабарай айлшалһанда» хүхиһэндөө үйлсөөр тараба гү? Юрэдөө, тайлбаринь юрын юм. Һарын һүүл багта магазинуудай хүдэлмэрилэгшэд түсэбөө үлүүлэн дүүргэжэрхихэ зорилготойгоор элдэбын хоморой зүйлнүүдые амбаарнуудайнгаа өөрһөө гаргажа, хүнүүдэй нюдэ хужарлуулан, һанаа үнөөнь зобоодог зантай.

Теэд энэ үдэр манай мэдээжэ поэт Георгий Дашабыловай уран нугархай нэгэ шүлэг соохидол «сагаание хараха үедөө нэгэ хүхигшэб, сагдаагай аягалаал һаа нэгэ хүхигшэб» гэһэндэл хүхихэ хөөрхэ шалтаг байгаа юм. Зүгөөр шүлэгһөө илгаань гэхэдэ — энэ үдэр «улаание» хаража, аягалжа, зүрхэ сэдьхэлээ тэһэрэ баясаха һанаатай хүнүүд, энэ һонин мэдээсэл дуулаад лэ, эндэ тэндэһээ мэгдүү түргөөр сугларжа байгаа һэн...

Закаменскда һүүлэй 2—3 жэлэй туршада ама халаажа, хэлэ хурдадхадаг, хүниие хүнгэн болгодог энэ хоморой зүйл талоноор худалдагдадаг болонхой. Хатуу харые гансал архиин магазинда худалдаха гэһэн указшье эндэ үлгөөтэй. Харин юрын гастрономуудта «Продажа спиртных напитков запрещается» гэһэн томо аржагар үзэгүүдээр барлаатай заабари хүнэй нюдэндэ харагдахаар газарта үлгөөтэй.

Харин энэл март һара соо этикеткэ дээрээ тобир тарган буха зураатай «Зубровка» гэһэн архи эгээл энэ гастрономуудта худалдагдажа, «архи уужа алмайрха» дуратайшуулые жаргааба даа. Талоноо үнидэ архи болгоһон хүнүүд бүришье баярлаа юм ааб даа.

Харин юрэ бусын энэ үдэр хямдахан «Агдам» магазинда «подарочно набор» соо худалдагдахань гэһэн һураг сахилгаан түргөөр тараа һэн. «Агдамшье» абаад, аятайгаар найрлашаха гээшэ хүнгэн бэшэ байгаа. Амта һайнтайшье һаа, ахирхан сэнтэй «Агдамнай» муудажа уршышаһан, эндэ тэндээ үжэжэ, хүнэй эдихээр бэшэ болоһон яблоконуудтай, «Шалунья» гэһэн батончигуудтай худалдагдаба ха юм. 3 түхэриг 60 мүнгэнэй «Агдам» уухын тула 6 түхэриг 40 мүнгээ хахадынь муудашаһан яблоконуудта, гастрономдо худалдаанда үнинэй байдаг «Шалунья» гэһэн батончигуудта гаргаха хэрэгтэй болоо юм.

Теэд «Агдам» гээшэ амтатай даа... Арбаншье түхэригөөр абахада, амтань буурахагүй. Харин иимэ жэгтэй набор бэлдэһэн гастрономуудай коллективүүдэй наймаалагшад ямаршье найр нааданай хүлеэгдээгүй энэ юрэ бусын үдэр яахадаа «Агдамаар» наймаа хэхэ болобо гээшэб? Архиин магазинда талоноор архиин зүйлэй үгы байхада, «Продажа спиртных запрещается» гэһэн тоггоолтой магазинууд юундэ «Агдам» худалдаха болобоб?

Үжэһэн яблоконуудые үнэ сэнгыень доошолуулангүй набор руу хээд, худалдажархиха гэһэн «мэргэн» бодол хэнэй ухаансар толгойдо түрэбэ хэб? Энээниие мэдэхэ һанаатай 2-дохи гастрономдо хүнүүдэй хонходоходо, сортоотой шанга хоолойгоор «Горгүйсэдком иимэ заабари манда үгөө» гэжэ убайгүйхэнөөр харюусаба. «Зүг лэ бүрилдэжэ засагаа абажа ядажа байһан совет засагай зургаан иимэ бодолгүйхэнөөр ажалаа эхилбэ гээшэ аал?» гэжэ хүнүүдэй харюудань гайхалдахада: «Аа, мартаабди, продснабай наймаанай таһаг энээниие худалдахыемнай үгөө һэн» гэжэ арайхан лэ һанаба.

Зэдын продснабай наймаанай таһагай хүдэлмэрилэгшэд арадай хиналтын районно комитедтэшье зэмээ тохожо ядаад, «Ягаа хүнүүдбта? «Шалунья» батончигууд танда хэрэгтэй болоо гү!» гэжэ зандажархёод, трубкаяа шэдээ һэн.

Иигэжэ Зэдын продснабай зарим магазинууд түсэбөө дүүргэхынгээ хажуугаар үжэжэ муудаһан яблоконуудһаа һайн яблоконуудтал үндэр сэнгээрнь худалдажа, ород оньһон үгэ соохидол, «хоёр шандага бариһан» байна.

«Улаание абахадаа нэгэ садагшаб,
Улаание аягалхадаа нэгэ садагшаб,
Уладай хүндэлхэдэ нэгэ садагшаб,—

гэһэндэл, энэ үдэр олохон лэ хүнүүд алмайраа, талмайраа. Ехэ зэлжээнэй шаг шуяан, хашхаралдаа, хөөрсэгэнөөн холо хүрэтэр сууряатажа, «абажа шадангүй үлэшэнэ аа гүбди» гэжэ айһан хүнүүд нюдаргануудаараашье хүсөөгөө хэмжэлдэхээр болошоод байгаа һэн.

Хүнүүдэй хармаануудай хооһорхоһоо гадна манай һайн танил баһал «хохидолдо» оролсоо. «Агдамые» хараад, ухаагаа һамаран алдаһан нэгэ эхэнэртэй түлхисэлдэжэ, хэмнай урдуур абанаб гэжэ байтарнь, үбэштэйрһэн эзы манай танилай нюурта «хүйтэн» зэбсэгээр доботолжо, манай нүхэр 5—6 хоногоор эмнэлгын газарта «амарха» баатай болоо һэн.

— «Агдам!» Арбаншье солхообой һаа, амтатайш даа, аляа зүрхэ амаруулнаш даа.

Н. ДОРЖИЕВА.

Редакторай орлогшо
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ

Кино, театр

Театр оперы и балета
Князь Игорь — в 19.
Бурятский драматический театр имени Х. Намсараева
Плаха — в 19-30.
Русский театр драмы
Игра в фанты — в 19-30.
«Дружба»
Кремлевские куранты — в 10, Псы — в 12, 14, 16, 18, 20, 21-40.
«Прогресс»
Красный зал — Шакалы — в 9-50, 11-40, 13-30, 15-20, 17-10, 19, 21.
Зеленый зал — в 10-50, 12-40, 14-30, 16-20, 21-30. Мудрая царица Мандухай (2 серии) — в 18-10.
«Родина»
Чучело (2 серии) — в 9-40, 16. Чаша терпения — в 12-10, 13-50 (удл.), 18-30, 20-10, 21-50, кино-

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор — 2-50-96, приемная — 2-54-54, зам. редактора — 2-68-08, зам. редактора — 2-62-62, отв. секретарь — 2-50-52, секретариат — 2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды — 2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства — 2-61-35, агропромышленный — 2-64-36, 2-62-36; советского строительства и быта — 2-69-58; культуры и школ — 2-60-21, 2-57-63; информации — 2-34-05; переводов — 2-54-93; писем и сельхозов — 2-67-81; корректорская — 2-33-61; выпускающие — 2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин — 91-1-44, г. Северобайкальск — 35-73, п. Хоринск — 55-6-99, г. Закаменск — 31-61, п. Кырен — 91-9-79, п. Агинское — 3-40-69. Директор издательства — 2-37-32, бухгалтерия — 2-33-77, вахта — 2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45

Н-03420. Заказ № 93.